

İNSANLIĞIMIZ VE
JEO-STRATEJİK GERÇEKLER
IŞIĞINDA SOMALİ

AHMET ÖZCAN

İNSANLIĞIMIZ VE
JEO-STRATEJİK GERÇEKLER
IŞIĞINDA SOMALİ

AHMET ÖZCAN

İnsanlığımız ve Jeo-stratejik Gerçekler Işığında Somali

© ARI Hareketi

Her hakkı saklıdır. Bu yapıtın aynen ya da özet olarak hiç bir bölümü, telif hakkı sahibinin yazılı izni alınmadan kullanılamaz.

YAYIN NO

2011/1

EDİTÖR

Ahmet Özcan

TASARIM

Eda Taşkıran / Openmedia

ARI Hareketi Toplumsal Katılım ve Gelişim Denreği

Cumhuriyet Cad. No: 133 Kat 8 Harbiye 34367 Şişli İstanbul

Tel: 0212 211 90 71

Faks: 0212 273 00 85

www.ari.org.tr

ari@ari.org.tr

1. Somali'nin Dünü ve Bugünü	9
a. Somali'nin Sömürgecilik Öncesi Kısa Tarihi ve Genel Toplum Yapısı	
b. Somali'de Sömürgecilik Dönemi (1886 – 1960)	
c. Bağımsız Somali Cumhuriyeti ve Siad Barre Diktatörlüğü (1960 - 1991)	
d. Somali'de Anarşik Süreç ve Bu Süreçte Uluslararası Güçleri Rolü (1991 - ...)	
2. Dünyanın Duyarsız Kaldığı Bir Kara Afrika Dramı: Açlık	26
a. Sayılarla Sahraaltı Afrika ve Somali'de Açlık	
b. Genel Olarak Afrika Kıtası ve Özel Olarak Somali'de Açlığın Nedenleri, Uluslararası Müdahalenin Yetersizliği ve Kapsayıcı ve Eleştirel Yeni Bir Bakış Açısına Duyulan İhtiyaç	
3. Türkiye – Afrika İlişkileri	32
a. Osmanlı Devleti Dönemi	
b. Türkiye Cumhuriyeti Dönemi	
4. Somali Neden ve Nasıl Önemli?	38
5. Türk Dış Politikasındaki Yeni Yapılanma Işığında Somali ile Oluşabilecek Karşılıklı Fırsatlar	40
a. Türkiye'de Sivil Toplum ve Siyasetin Somali'de Açlık ile İlgili Yaptıkları	
b. Türkiye Somali'de Neyi Hedefliyor?	
Kaynakça	47

1. Somali'nin Dünü ve Bugünü

*“Ben ve ulusum dünyaya karşı,
Ben ve kabilem ulusa karşı,
Ben ve ailem kabileye karşı,
Ben ve kardeşim aileye karşı,
Ben kardeşime karşı.”*¹ (Bir Somali Deyişi)

Bu çalışmayı kaleme aldığımız an itibariyle Somali, Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü'nün verdiği son rakamlara göre, bugüne kadar yarısı çocuklardan oluşan on binlerce insanın açlıktan öldüğü, 4 milyon insanın acil yardıma muhtaç olduğu ve hemen müdahale edilmediği takdirde bu insanların 750.000'nin önümüzdeki 4 ay içinde kesin ölümünün beklendiği 21. Yüzyılın en ağır trajedilerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır.² Somali Devleti'nin yıkıldığı 1991 yılından itibaren, açlıkla birleşen iç savaşın 500.000'den fazla insanın hayatına mal olduğu tahmin edilmektedir. Devlet yapılanmasının tamamen ortadan kalktığı bir Hobbesian doğal durum içinde Somali halkı, kabileler arası iç savaş, açlık ve ölümcül hastalıklarla boğuşurken uluslararası güçler, sömürgeleştirme süreciyle yerle bir ettikleri genel olarak Afrika kıtası ve özel olarak Somali'ye karşı olan ilgilerini Soğuk Savaş'ın bitimiyle kaybetmiş ve bu halkların kaderini uluslararası örgütlerin her zaman anlamlı, ama hiçbir zaman yeterli olmayan hayırsever yardımlarına terk etmiştir. 19. Yüzyıl öncesi tarihi belgelerde bir refah bölgesi olarak bilinen Afrika Boynuzu'nda yer alan Somali'nin, dünyaya tarımsal ve hayvansal ürünler ihraç eden bir ülke olmaktan çıkıp nasıl açlığa, yoksulluğa ve iç savaşa mahkum edildiğini anlayabilmek için, tarihsel geçmişinin analiz edilmesi kaçınılmazdır.

¹ Lee V. Cassanelli, *The Shaping of Somali Society: Reconstructing the History of a Pastoral People (1600 – 1900)*, Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1982, s. 21.

² “Famine Spreads Further in Somalia” (5 Eylül 2011), Food and Agricultural Organization of the United Nations, <http://.fao.org/news/story/en/item/89101/icode/>

a. Somali'nin Sömürgecilik Öncesi Kısa Tarihi ve Genel Toplum Yapısı

Somalili şair Salaan Arabay, ünlü bir şiirinde şöyle der: “Tartışılacak her iki sorundan ilki, geçim meselesi üzerine olmalıdır.”³ Gerçekten de Somaliler için, içinde yaşadıkları bölgenin sert doğası ve kuru topraklarında hayatta kalmak birincil mesele olagelmıştır. Yine de Afrika Boynuzu’nda en az 2000 yıldır yaşadıkları bilinen Somaliler, dönemsel olarak kuraklıklar yaşayan bu topraklara, çoğunlukla göçebe hayvancılık yaparak ve özellikle ülkenin güneyinde yerleşik tarımcılıkla uğraşarak ayak uydurmayı başarabilmişlerdi. Bu göçebe ve yerleşik taşra hayatının sonucu olan (en başta muz, pamuk ve besili hayvanlar olmak üzere) ürünler, Somali’nin kıyı kesiminde kurulmuş, geçmişi bin yıl öncesine dayanan (en eskileri Zeyla, Mogadişu, Merca ve Brava olmak üzere) ticari merkezler yoluyla Arap yarımadası, Mısır, Güneydoğu Afrika, İran ve hatta Çin’e ihraç ediliyordu.⁴ Dolayısıyla, Somali toplumunun bin yılları bulan geleneksel geçim kaynakları; göçebe hayvancılık, tarım ve ticaretti.

Sömürgecilik öncesi Somali, sosyologların “parçalı toplum” (segmentary society) olarak adlandırdıkları bir toplum yapısına sahipti. Parçalı toplum, koşullara göre farklı seviyelerde bir araya gelen ya da ayrılan benzer yapıları gruplardan oluşur. Böyle bir toplumda düzen ve güvenlik, var olan gruplar arası denge, koalisyon ve çatışmaya dayanır. İşte, sömürgecilik öncesi Somali toplumunun en belirgin özelliği, siyasal yapının farklı akrabalık gruplarına ve bunların kendi aralarında oluşturup yeniden bozduğu ittifaklara dayanıyor olmasıydı. Nitekim, siyasal kimlik de herhangi bir akrabalık grubuna soy üzerinden bağlılığı ifade ediyordu. Somalililer birçok büyük kabile ailesine bölünmüşlerdi.⁵ Her bir aile, kendi içinde alt kabile ailelerine bölünüyor ve bunlar da sayısız küçük kabilelerden oluşuyordu. Her ne kadar, her Somalili kendini bu büyük kabile ailelerinden birine ait olarak tanımlasa da,

³ Cassanelli., s. 9.

⁴ Ioan Lewis, *Understanding Somalia and Somaliland: Culture, History, Society*, London: Hurst & Company, 2009, s. 2.

⁵ Bu büyük kabile aileleri Saab, Irir ve Darod’dur. Terrence Lyons ve Ahmed I. Samatar, *Somalia: State Collapse, Multilateral Intervention, and Strategies for Political Reconstruction*, Washington D.C.: The Brookings Institution, 1995, s. 8.

siyasal ve toplumsal varlığını içinde yaşadığı en küçük kabile birimine dayandırılıyordu. Bu siyasal akrabalık kimliğinin, bugünkü Somali toplum yapısında da geçerliliğini sürdüren, biri ayrıştırıcı biri kapsayıcı olmak üzere, iki temel özelliği bulunmaktaydı. Bir yandan, herhangi bir dış otoritenin yokluğunda, iki küçük kabile arası çatışma, büyük kabile

aileleri arasında sürecek uzun süreli bir çatışmaya yol açabiliyordu. Diğer yandan, böyle bir çatışmayı engelleyecek ve kabileler arası dayanışmayı artıracak kurumlar da mevcuttu. Zararın karşılanmasını sağlayan kan parası (diya)⁶ ve kabileler arası herhangi bir sorun ve çatışmanın üstesinden nasıl gelineceğini gösteren yazılı olmayan kanunlar (heer)⁷, bu kurumların en başında geliyordu. Sonuç olarak,

⁶ Cassanelli, s. 20.

⁷ Lyons ve Samatar, s. 10.

kabilelere dayanan Somali siyaseti, Őu Somali deyiŐinde de kendini aŐıkça gosteren, akıcı ve pragmatik bir doŐaya sahip olageldi: “*Birini seviyorsan, onu ıllmlı bir Őekilde sev, Őünkü ondan bir gűn nefret edip etmeyeceŐini bilemezsin; diŐer yandan birinden nefret ediyorsan, ondan ıllmlı bir Őekilde nefret et, Őünkü onu bir gűn sevip sevmeyeceŐini bilemezsin.*”⁸

Somali'nin ayrıŐtırıcı kabile siyaseti karŐısında temel birleŐtirici ve kapsayıcı unsur, İslam'dı. İslam, Somali'ye 8. Yűzyılda girmiŐ ve űlkedeki yayılıŐını 18. Yűzyıla kadar sűrdűrműŐtűr.⁹ Arap ve Somali yarımadalari arasındaki ticaret ve gűŐ, yűzyıllar boyu sűrműŐ, İslami kűltűrűn Afrika Boynuzu'ndaki yayılıŐını hızlandırmıŐtır. Cassanelli, bugűn Somalililerin %95'nin kendilerini Műslűman olarak tanımladıklarına ve űlkede yűkselen pan-Afrikan dűŐűncelere raŐmen, hala ŐoŐunluŐun, atalarının Orta DoŐu kűkenli olduklarına inandıklarına iŐaret eder.¹⁰ İslam'ın Somali iŐin taŐıdıŐı birleŐtirici gűŐ ise Somali'nin geŐmiŐinde kendini gosterir. 16. Yűzyılda Műslűman lider Ahmed Gurey'in Hristiyan Etiyopya'ya karŐı baŐlattıŐı savaŐa, birŐok Somali kabilesi katılmıŐtır.¹¹ Yine, diŐer bűlűmde inceleyeceŐimiz gibi, DerviŐ Muhammad Abdullah Hassan'ın sűműrgeci gűŐlere karŐı baŐlattıŐı 21 yıl sűren cihada, Somalililerin ŐoŐunluŐu kabile baŐlılıklarını aŐarak katılmıŐlardır.¹² Benzer Őekilde, Somalili dini liderler, űlkenin ilk siyasal partisi olan ve kabile baŐlılıklarının aŐılarak tűm Somali topraklarının birleŐtirilmesi ŐaŐrısında bulunan Somali GenŐlik Ligi'nin kuruculari arasında bulunmuŐlardır. İslam'ın Somali toplumunda oynadıŐı bu ŐeŐitli birleŐtirici rollere raŐmen, geŐ 19. Yűzyıl Somali'sinde farklı tarikatlar arasındaki ŐekiŐme, kabile siyasetiyle birlikte, sűműrgeci gűŐler karŐısında birleŐik bir İslami cephenin oluŐmasını engellemiŐtir. İslam'ın oynadıŐı bu ulusal dűzeydeki birleŐtirici ve ayrıŐtırıcı rollere ek olarak, yerel dűzeyde de İslam, Somali toplumunun Őekillenmesini belirledi. Somali'de halen bűyűk bir sayĐı gűren derviŐler ve evliyalari,

⁸ Cassanelli, s. 21.

⁹ Lyons ve Samatar, s. 10.

¹⁰ Cassanelli, s. 24, 119.

¹¹ Lewis, s. 2.

¹² Cassanelli, s. 24.

sömürgecilik öncesi Somali toplumunun temel yapı taşlarından birini oluşturuyordu. Bu dini liderlerin kabileler arası siyasal arabuluculuk, toplumsal birlik ve dini propaganda faaliyetleri, Somaliler arasında ortak bir dini mirasın oluşmasını sağladı.¹³ Somali’de İslam faktörünün önemini gösteren modern bir kanıt, Somali’nin Arap Ligi’ne 1974’ten beri üye olmasıdır.¹⁴

İslam’ın birleştirici bir unsur olarak belirmesine rağmen, 20. Yüzyıl öncesinde Somaliler hiçbir zaman tek bir siyasal otorite altında birleşmediler; dolayısıyla en geniş siyasal birim, birleşik kabile aileleri olarak kaldı. Benzer bir şekilde, erken 20. Yüzyılda kurulan sömürgeci yönetimlere kadar Somali, Etiyopya’nın bazı kabileleri kontrol altına alması dışında, hiçbir devletin hakimiyeti altına girmedi. Bu durumun bir istisnası, 15. Yüzyıldan 17. Yüzyılın ortalarına kadar, güney Somali’nin büyük bir bölümünü egemenliği altında tutan Ajuraan hanedanlığıydı.¹⁵ 17. Yüzyılla birlikte, hem güney hem de kuzey Somali’de ademi merkezileşme yeniden yükselişe geçti ve iktidarın yerel liderlere inmesiyle birlikte Şeriat yerine örfi kanunlar ağırlık kazandı.

İslam’ın oynadığı bu ulusal düzeydeki birleştirici ve ayrıştırıcı rollere ek olarak, yerel düzeyde de İslam, Somali toplumunun şekillenmesini belirledi.

Sömürgecilik öncesi Somali tarihinde belirleyici olan bir diğer unsur, Osmanlı Devleti ile Portekiz arasında Afrika Boynuzu’nun kontrolü noktasındaki rekabetti. 16. Yüzyılın başlarında Osmanlı Devleti, bu rekabette öne geçmiş, Kızıl Deniz ve Doğu Afrika’daki etkinliğini Yemen ve Somali’nin kuzey bölgelerini egemenliği altına alarak genişletmişti.¹⁶ Somali’nin sömürgecilik öncesi tarihinde önemli bir yer tutan Harar Emirliği, Osmanlı Devleti’nin Yemen’deki hakimiyeti

¹³ A.g.e., s. 129.

¹⁴ Lewis, s. 2.

¹⁵ Cassanelli., s. 84.

¹⁶ Bknz: Ahmet Kavas, “Doğu Afrika Sahilinde Osmanlı Hakimiyeti: Kuzey Somali’de Zeyla İskeleyi’nin Konumu”, İslam Araştırmaları Dergisi, Sayı: 5, İstanbul: 2001, s. 109.

sayesinde güçlenmiş ve 1887 yılına kadar varlığını sürdürmüştü.¹⁷ Osmanlı Devleti, Aden Körfezine açılan bir kapı olarak stratejik önemi büyük olan Zeyla İskelesi'nin kontrolünü ise uzun süre elinde tutmayı başarmıştır. 19. Yüzyıl'da ise Avrupa'nın sömürgeci güçleri için, Doğu Afrika'nın stratejik önemi ihmal edilemeyecek kadar büyüyecek ve Somali için sömürgeleştirme dönemi başlayacaktı.

b. Somali'de Sömürgecilik Dönemi (1886 – 1960)

“Cennetin insanları, yollarını savaşıarak buldular.

Cehennemın insanları, itaat ederek oldukları yerde kaldılar.”¹⁸

(Anonim Bir Somali Şiiri)

Avrupalı sömürgeci güçler için, Doğu Afrika'ya olan ilgi Britanya'nın 1839'da Hindistan ticaretinde anahtar konumda bulunan Yemen'in Aden limanını işgal etmesiyle başladı.¹⁹ Köle ve fil dişi

¹⁷A.g.e., s. 111.

¹⁸Cassenelli, s 233.

¹⁹Lyons ve Samatar, s. 11.

ticaretine dayanan Zanzibar ve Aden'deki Britanya için Somali kıyı bölgeleri; fil dişi, et ve tarım ürünleri elde etmek için en uygun pazar haline geldi. 1869'da Süveyş Kanalı'nın açılmasından sonra ise Avrupalı devletler ve onların ticari şirketleri için, Somali'de kendi kontrollerinde olacak limanların kurulması Hindistan ve Uzak Asya ticareti açısından yakıcı bir ihtiyaca dönüştü.²⁰ Bu ihtiyaç ışığında, Avrupalı güçlerin 1884 Berlin Konferansı'nda Afrika'yı kendi aralarında paylaşmalarıyla birlikte sömürgecilik dönemi, Afrika kıtası için resmen başlamış oldu.²¹ 1886 yılında Britanya, Kuzey Somali'de bir İngiliz mandası kurdu; bunu Obock ve Cibuti'yu işgal eden Fransa ve ilk önce Eritre kıyısını daha sonra da güney Somali'yi işgal eden İtalya izledi.²² Somali'nin sömürgeleştirilmesi, bu üç bölgeyle sınırlı kalmadı. Etiyopya, Ogaden bölgesini işgal ederken Britanya bugün Kuzeydoğu Kenya'da bulunan Somali bölgesi üzerinde hak talep etti.²³ Diğer bir deyişle, Somali halkı sömürgeciliği beş farklı bölgede ve beş farklı devlete karşı birden yaşadı ve Somali milliyetçiliği, 19. ve 20. Yüzyıllar boyunca bu beş bölgenin tek bir büyük Somali devleti altında birleştirilmesi için mücadele etti.

Somali'nin sömürgeleştirilmesi sürecini takip eden tarihi olayları incelemeyen önce, Somali halkının bu sürece başlangıçta hiçbir etkin direnç göstermemesinin nedenlerini gözler önüne sermeliyiz. İlk olarak, Somali'nin kendi kabileleri arasında yaşanan 1840-43 Baardheere Savaşları'ndan²⁴ galip çıkan Geledi kabilesi ve müttefikleri, güney kabilelerine liderlik ederek sömürgeciliğe karşı direnebilecek tek muhtemel siyasal aktörken Somali'nin parçalı kabile yapısı, böyle bir liderliğin oluşmasına imkan vermiyordu. En güçlü oldukları dönemlerde bile Geledi sultanlarının otoriteleri, dini liderlikle ve ekonomik zenginliğin güvencesi olmakla sınırlıydı. Siyasal liderliğin yokluğuna ek olarak, 19. Yüzyılın sonunda ortaya çıkan ekonomik kriz ve yeni oluşan dini tarikatların radikal siyasal eyleme olan ilgisizliği Avrupalı

²⁰ Harry A. Gailey, *History of Africa from 1800 to Present*, New York: Holt, Rinehart and Winston, Inc., 1972, s. 226.

²¹ Cassanelli, s. 226.

²² Lyons ve Samatar, s. 11.

²³ A.g.e., s. 11.

²⁴ Baardheere Savaşları için bkz: Cassanelli, s. 135 – 146.

sömürgeci güçlerin işini kolaylaştırmıştı.²⁵ Diğer bir deyişle, her ne kadar kabile topraklarının sömürgeleştirilmesi kabileler arası birliği güçlendirmiş olsa da, özel ekonomik kaygılar, dini fikir ayrılıkları ve yerel siyaset, sömürge meselesine gölge düşürüyordu.

İşte, tam da bu noktada, fakir ve zengini, göçebe ve çiftçiyi ve farklı kabileleri aynı saflarda sömürgeci güçlere karşı bir araya getirebilen Molla Muhammad Abdullah Hassan (İngilizlerin taktıkları küçümseyici isimle “Deli Molla”), sömürgeciliğe karşı direnci 1895’te bir adım ileriye taşıyabildi.²⁶ Her ne kadar sömürgeci güçler, 21 yıl boyunca söz konusu hareketi devirmeyi başaramadıysa da, Muhammad Abdullah ölümünden sonra arkasında ne bir devlet yapılanması ne de bir halef bırakabildi. Molla’nın ölümüyle birlikte, Somali’nin kontrolü konusunda İngiliz ve İtalyan sömürgeciliği karşısında, kendi aralarındaki rekabet dışında, hiçbir engel kalmadı. İtalyan faşist diktatörü Benito Mussolini,

²⁵ A.g.e., s. 190 – 197.

²⁶ Gailey, s. 229.

1936 yılında Etiyopya'yı işgal edip Eritre ve İtalyan Somali'si ile birleştirerek "İtalyan Doğu Afrika'sı" adlı yeni bir hükümet yapılanması kursa da, İkinci Dünya Savaşı'ndan galip çıkan Britanya İmparatorluğu, Fransız kontrolü altındaki Cibuti dışında, tüm Somali ve Etiyopya'yı kendi kontrolü altına alabildi.²⁷

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu 1949 yılında, Britanya Mandası'nın yeniden kurulması, İtalya'nın Somali'deki eski sömürge topraklarını on yıl süreyle BM gözetiminde yönetmesi ve bu sürecin sonunda bağımsız bir Somali Devleti'nin oluşturulmasını karara bağladı.²⁸ Britanya'nın desteğiyle İtalyan Somalisi'nde 1943 yılında kurulan ve Somali'nin ilk modern siyasal partisi olan Somali Gençlik Ligi (SGL), sömürgeciliğe karşı çıkarak tüm Somalililerin aynı devlet çatısı altında birleştirilmesi için mücadele etmeye başladı.²⁹ Bu bağlamda, Doğu Etiyopya içinde kalan Somali bölgelerinin kendi kaderlerini belirleme (self-determination) hakkı, ilk çatışma konularından biri oldu. Kuzey Somali'deki Britanya Askeri Yönetimi SGL'nin söz konusu talebini desteklerken Britanya Dışişleri Bakanlığı'nın Etiyopya'nın yanında yer alması, Avrupa'nın sömürgeci siyasetinin karmaşıklığı ve ikiye bölünmesini açıkça gözler önüne sermekteydi. Sonuçta, Ogaden Bölgesi ve Eritre Etiyopya'ya bağlandı. Sömürgeci güçlerin Etiyopya lehine aldıkları bu karar, ancak 1993'de Eritre'nin bağımsızlığıyla sonuçlanacak olan Afrika Kıtası'nın en uzun süren Eritre kurtuluş mücadelesinin fitilini ateşlemiş oldu.³⁰

13 Haziran 1960'da, İngiliz ve İtalyan Somali toprakları birleştirilerek bağımsız Somali Cumhuriyeti kuruldu ve yeni kurulan koalisyon hükümeti, Cumhurbaşkanı Aden Abdullah Osman'ın onayıyla, Başbakan Abdirashid Ali Shermarke tarafından kuruldu.³¹ Her ne kadar

²⁷ Britanya, Somali'nin kontrolünü, 1941 yılında eline almayı başarmıştır. A.g.e., s. 229.

²⁸ Lewis, s. 32.

²⁹ A.g.e., s. 32. İtalya kontrolündeki Güney Somali'deki SGL'ye karşılık, Britanya kontrolündeki Kuzey Somali'de 1930'lardan beri varlığını sürdüren, Mısır'la yakın bağları bulunan Somali Ulusal Ligi (SUL) bulunuyordu. Gailey, s. 230 – 231.

³⁰ A.g.e., s. 33.

³¹ Bağımsızlık sonrası Somali siyasetinde önemli bir yer tutacak diğer iki isim, Dışişleri Bakanı olan Abdullah Issa ile Savunma Bakanı seçilen İbrahim Egal'di. Gailey, s. 231

1964 yılında yapılan ilk genel seçimlerde SGL meclisteki çoğunluğu kazanmış olsa da, Somali'nin bütün siyasal partileri için temel sorun ortaklığı: Etiyopya'nın doğusu, Kenya'nın kuzeydoğusu ve Fransız Somalisi'ndeki Somali topraklarını kurulacak büyük bir bağımsız Somali Devleti altında birleştirmek. Dolayısıyla, 1965 sonrası Somali toprakları, Afrika milliyetçiliklerinin en kanlı çatışma alanlarından birine dönüşecekti.

c. Bağımsız Somali Cumhuriyeti ve Siad Barre Diktatörlüğü (1960 – 1991)

Bağımsız Somali Devleti; ağırlıklı olarak göçebe, günlük geçime dayalı ve kabile yapısından ötürü doğal olarak adem-i merkezîyetçi bir toplum üzerinde sömürgeci güçler tarafından tanımlanmış ve yaratılmış yapay bir siyasal varlık olarak ortaya çıkmıştı. Sömürgecilik süreciyle yerle bir olan Somali'nin geleneksel ekonomik, siyasal ve kültürel yapısının ortaya koyduğu sorunlar karşısında bu yapının yetersizliği hemen kendini gösterdi. Bağımsızlık sonrası yapılan ilk genel seçimlere (1964) 18 parti katılırken bunların ancak 3 tanesi mecliste yer bulabildi. Somali'nin son genel seçimlerinde (1969) ise seçime katılan parti sayısı 60'a çıkmış, bunlar meclisteki 122 koltuk için 1002 aday göstermişti.³² Her seçim öncesi parti sayısının birden artması ve bunların çoğunluğunun hemen seçim sonrası yok olması, Somali'nin liberal demokrasi ile olan deneyiminin kendine özgü bir karakteri oldu. Bu durumun en önemli nedeni, Somalili siyasetçiler tarafından toplum üzerinde yükselen bu yapay devletin, güç ve zenginliğe ulaşmak için bir araç olarak görülmesiydi; dolayısıyla Somali parlamentosu, ulusal ya da yerel sorunların tartışıldığı bir kamusal alan olmaktan çıkıp çıkarların alınıp satıldığı bir pazara dönüştü. Koruma,

1965 sonrası Somali toprakları, Afrika milliyetçiliklerinin en kanlı çatışma alanlarından birine dönüşecekti.

³² A.g.e., s 33.

iltimas ve sadakatin birbirleriyle değiştirildiği bu siyasal yozlaşma ve patronaj sistemi içinde meclis üyeleri kendilerini, desteklerini aldıkları alt kabilelerin çıkarlarının temsilcileri olarak gördüler ve kabileciliğin yükselişini hızlandırdılar.

1967’de Savunma eski Bakanı olan İbrahim Egal, SGL’nin liderliğinde, Cumhurbaşkanı Shermarke’nin onayıyla Başbakan oldu.³³ Dış ilişkilerde, daha önce Kenya ve Etiyopya’ya karşı Somali’nin eski toprakları için uzlaşmaz bir siyaset yürütölmüş ve bu süreçte Somali, Batılı güçler tarafından yalnız bırakılmıştı. 1967 seçim başarısından sonra Egal, bu iki ülkeye karşı uzlaşmacı bir dış politika izleme kararı aldı.³⁴ Bu durum, Somali milliyetçiliğini Egal hükümetinden uzaklaştırırken 1969 seçimleri sonucunda Egal ve Shermarke liderliğindeki SGL’nin tek parti olarak ortaya çıkması ve Egal rejiminin giderek otoriter bir rejime dönüşmesi, ülkedeki hoşnutsuzluğu arttırdı. Cumhurbaşkanı Shermarke’nin kendi korumaları arasından bir muhalif tarafından 15 Ekim 1969’da suikasta uğramasından altı gün sonra, General Siad Barre liderliğinde kansız bir askeri darbe gerçekleştirildi.³⁵ Bu tarihten devlet yapılanmasının tamamen dağıldığı 1991’e kadar Barre, ülkeyi askeri bir diktatörlükle yönetti.

Barre liderliğindeki askeri darbe, Egal’in despotik rejimini devirdiği için, Somalililer tarafından ilk başta sevinçle karşılandı. 1970’de Barre, “bilimsel sosyalizmi” rejimin rehber ideolojisi olarak ilan etti ve kabile kimliklerini fesheden politikalar getirdi.³⁶ Ancak, 1970’lerin ortalarında Barre rejiminin demokrasiyi geri getirmek niyetinde olmadığı ve her yerde varlığını sürdüren gizli bir polis teşkilatı yoluyla rejime karşı hiçbir şekilde muhalefete imkan tanımayacağı anlaşıldı. Dahası, Barre’nin resmi bir şekilde birleştirici fikirler olarak “bilimsel sosyalizm” ve Birleşik Somali’yi savunması ve kabileciliğe karşı çıkmasına rağmen, aslında rejimin kabileler arası çatışmadan beslendiği belli olmuştu. Etiyopya ile 1977-78 yılları arasında yapılan savaştan yenilgiyle çıkılması, pan-Somali milliyetçiliğinin Barre rejimi

³³ Lewis, s. 37.

³⁴ A.g.e., s. 37.

³⁵ Lyons ve Samatar, s. 14.

³⁶ A.g.e., s. 14.

için önemini tamamen yitirmesine yol açtı. 1980'lere gelindiğinde rejim açıkça kendini kabileler arası rekabet ve düşmanlığa, siyasal patronaja ve baskıya dayandırmış bulunmaktaydı.

Barre iktidarı, toplumdaki şiddetten beslenen bir rejime dönüşürken Somali ekonomisi krize girdi. 1980'lerin sonuna kadar besili hayvan ticareti Somali ihracatının %80'i oluştururken hükümetin bu sektöre ayırdığı bütçe, ancak %14'ü buluyordu.³⁷ Küresel pazarın içene girdiği bunalım, ihraç fiyatlarını düşürünce göçebe yaşam şekli iflas etti. Siyasal yozlaşma, tarımcılığın da ihmal edilmesine yol açtı ve Somali, Sahraaltı Afrika'nın ithal gıdaya en çok gereksinim duyan ülkesine dönüştü. Düşen gelirler ve zayıf üretim, yüksek bir nüfus artışıyla birleşince Somali Devleti, çareyi dış borca yönelmekte buldu. Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası (WB) Somali'ye, ileride içinden çıkamayacağı bu borcu sağlamak karşılığında, sert yapısal uyum programları şart koştu. Barre rejimi, bu anlaşma uyarınca İtalyan yatırımcılara ülke pazarının kapılarını açtı ve bu yatırımcılar muz sektörünün tekeli ellerine geçirdi.³⁸ IMF ve WB'den alınan borç, Somali'nin içine düştüğü ekonomik krizi büyüttü. Çocuk emeğinin yaygınlaşması, yıllık %500 ile %800 arasında değişen enflasyon, tamamen yok olan sosyal hizmetler ve tavan yapan işsizlik söz konusu krizin ilk sonuçları oldu.³⁹

IMF ve WB'den alınan borç, Somali'nin içine düştüğü ekonomik krizi büyüttü. Çocuk emeğinin yaygınlaşması, yıllık %500 ile %800 arasında değişen enflasyon, tamamen yok olan sosyal hizmetler ve tavan yapan işsizlik söz konusu krizin ilk sonuçları oldu.

Siyasal baskı ve ekonomik krizden doğan toplumsal hoşnutsuzluk, Barre rejimine karşı muhalefetin güçlenmesine yol açtı. Henüz 1978'de, Mijerteen kabilesine bağlı albayların askeri darbe girişimi başarısız

³⁷ A.g.e., s. 15.

³⁸ A.g.e., s. 16.

³⁹ A.g.e., s. 17.

olunca Barre rejimi Mijerteen kabilesine karşı acımasız bir saldırıya geçmişti.⁴⁰ Benzer bir şekilde, Etiyopya'daki rejim yanlısı Ogaden kabilesi, Somali'nin Etiyopya'ya yenilmesiyle Kuzey Somali'ye yerleşmiş ve burada rejim karşıtı Isaq kabilesiyle kanlı bir çatışmaya girmişti.⁴¹ Barre rejimi, 1988'de Etiyopya'yla yakınlaşma anlaşması yapınca, Isaq kabilesinin rejim karşıtı örgütü Somali Milli Hareketi (SMH) Kuzey Somali'ye girmek durumunda kaldı. Bu anda Barre rejimi, Kuzey Somali'yi yerle bir ederek SMC'yi kırsal alanlara püskürttü ve rejim, devletin yıkıldığı 1991 yılına kadar söz konusu bölgeyi terörize etmeye devam etti. Kuzey Somali'deki bu çatışmalar, merkezi bölgelere ve güney Somali'ye sıçramakta gecikmedi.⁴² Birçoğu kanlı bir şekilde bastırılan başkent Mogadişu'da gerçekleşen rejim karşıtı ayaklanmalar ise 27 Ocak 1991'de 21 yıllık Barre rejiminin sonunu kesin olarak getirdi. Burada üzerinde durulması gereken nokta, Barre rejiminin kabile bağlılıklarını manipüle ederek iktidarını sürdürmesine karşılık, rejim karşıtı muhalefetin de kabilelere dayanan bir yapı geliştirerek Barre rejimini yıkmış olmasıdır.

Barre rejiminin yıkılmasıyla birlikte kanunsuzluk, anarşi ve açlık, özellikle hiçbir grubun diğerine üstün gelemediği Güney Somali ve başkent Mogadişu'da hükmünü sürdürmeye başlamıştır. Somali Demokratik Kurtuluş Cephesi'nin (SDKC) Kuzeydoğu Somali'de ve Somali Milli Hareketi'nin (SMH) Kuzeybatı Somali'de üstünlüğü ele geçirmeleri ise kanunsuzluk ve açlığın belli bir ölçüde sınırlanmasını sağlamıştır. Somali Milli Hareketi, halen uluslararası arenada tanınmamış, eski Britanya sömürgesini içine alan Kuzeybatı Somali'de Somaliland Cumhuriyeti adıyla bağımsızlığını ilan etmiş durumdadır. Güney Somali'de ise iç savaş ve anarşi, en kanlı şekilde devam etmektedir. Bir yandan, farklı kabileler ve gruplar kendi aralarında bölgenin ve kaynakların kontrolü için çatışmaktayken diğer taraftan silahlı çeteler, soygun ve haydutluk yapmaktadır. Bunun en trajik örneği, mooryan

⁴⁰ Mijerteen kabilesi, Barre rejimine karşı Somali Demokratik Kurtuluş Cephesi'ni kurmuştur. (SDKC) A.g.e., s. 17.

⁴¹ Isaq kabilesi ise Barre rejimini yıkmayı hedefleyen Somali Milli Hareketi'ni (SMH) kurmuştur. A.g.e., s. 18.

⁴² Güney Somali'de 1989'da ortaya çıkan rejim karşıtı örgüt, Ogaden kabilesine bağlı Somali Vatansever Hareketi'dir. A.g.e., s. 18.

olarak adlandırılan silahlı gençlerdir.⁴³ Bu çatışmanın ortasında kalan, siyasal olarak güçsüz ve silahsız göçebeler, çiftçiler ve şehir nüfusu ise bu anarşik ortam içinde kıtlıkla mücadele etmeye çalışmaktadır.

d. Somali’de Anarşik Süreç ve Bu Süreçte Uluslararası Güçlerin Rolü (1991 - ...)

1991’den itibaren, Somali’nin içine düştüğü anarşik süreç ve kıtlıkla yerle bir olmasında uluslararası güçlerin rolü, yalnızca 1886 yılında başlayıp 1960 yılında resmen sonlanan sömürgecilik döneminin incelenmesiyle açıklanamaz. Bunun ilk nedeni, bağımsız Somali devletinin kendisinin, Avrupa merkezli bir yapı olmasıdır. Dolayısıyla, 31 sene sonra yerle bir olan Somali Devleti, Afrika kıtasındaki Avrupa merkezli bir projenin iflası olarak anlaşılmalıdır. Çünkü söz konusu iflas, Avrupa’daki klasik merkezi devlet modelinin, geleneksel Somali toplumunun kendine özgü adem-i merkezîyetçi dokusu üzerinde yapay bir model olarak yükselmesinin en trajik sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. İkinci olarak, Barre rejiminin Somaliler üzerinde kurduğu baskı ve zulüm, büyük güçler için, Somali’nin Soğuk Savaş sürecinde taşıdığı önem ve güçler dengesinde oynadığı rol göz önünde tutularak, ikincil olarak anlaşılmıştır. Bunun en önemli örneği, Barre rejimi ile Birleşik Devletler arasındaki ilişkide gizlidir. 1960’ların ortalarına gelinirken, Batılı güçlerin Somali’nin toprak sorunları karşısında Etiyopya ve Kenya’nın yanında yer alması, ilk başta Somali’yle Sovyetler Birliği’nin yaklaşmasını sağlasa da ve Barre rejimi, ülkenin rehber ideolojisi olarak “bilimsel sosyalizmi” ilan etse de, Sovyetlerin daha sonra Etiyopya ile müttefiklik kurması, Somali ve ABD’nin yaklaşma sürecini hızlandıracaktır. Barre rejiminin en kanlı döneminde (1983-1990) ABD, Somali Devleti’ne 500 milyon dolarlık askeri yardımda bulunmuştur.⁴⁴ Yapılan ekonomik yardımın da rejim tarafından müttefiki olduğu kabileleri ödüllendirmek için kullanıldığı düşünüldüğünde, Somali toplumunun parçalanma sürecinde Soğuk Savaş’ın bıraktığı tahribat daha iyi anlaşılabilir. Ancak, Soğuk Savaş’ın

⁴³ A.g.e., s. 22.

⁴⁴ A.g.e., s. 26.

bitmesiyle birlikte, Barre rejiminin Somali toplumuna onarılmayacak zararlar vererek yıkılması karşısında Batılı güçler hiçbir müdahale ihtiyacı hissetmeyecektir. Aşağıda inceleyeceğimiz gibi, uluslararası kamuoyunun baskısı karşısında Somali'ye müdahale etmek durumunda kaldığı zaman ise bu güçler, büyük bir başarısızlık yaşayarak 1994 yılında ülkede yaşayan insanları; anarşi, açlık ve savaşla baş başa bırakıp ülkeyi terk edeceklerdir.

Uluslararası güçlerin Somali'ye müdahalesi, uluslararası kamuoyunun yaşanan trajedi karşısındaki hoşnutsuzluğu karşısında, 1992 yılında başladı.⁴⁵ Bu süreçte yapılan ilk hareket, çatışan hizipler arasında bir ateşkese ulaşılmasını hedefleyen Somali'de Birleşmiş Milletler Harekatı'dır. (UNOSOM) Söz konusu hareketin arkasında çatışan tarafları ikna edecek ve yönlendirecek askeri bir gücün olmaması, UNOSOM'un UNITAF olarak bilinen ABD liderliğinde gerçekleşen bir harekate dönüşmesine yol açmıştır. Amerikan kamuoyunun trajedinin büyüklüğü karşısında duyduğu huzursuzluğa ek olarak, Bush yönetiminin, "Yeni Dünya Düzeni" söylemi çerçevesinde, BM'nin barış sağlayıcı bir güç olarak güvenilirliğinin artırılması için Somali'yi

⁴⁵ Lewis, s. 78.

bir fırsat olarak görmesi, Somali'ye Amerikan askerlerinin gönderilmesinin arkasında yatan en önemli nedendir. 27 Mart 1993'te kabileler arası ateşkesin sağlanmasıyla, çok sayıda ülkeden personel barındıran ve kalıcı barışın tesisine kadar etkin olması planlanan UNOSOM II adlı Birleşmiş Milletler yapısı kurulmuş, barışın tesisi konusunda uluslararası kamuoyunda umutlar oluşmuştu.⁴⁶ Bu umutlar, "Kara Şahin Düştü" ("Black Hawk Down") olarak bilinen, Aideed kabilesine bağlı güçlerin başkent Mogadişu'da ABD savaş helikopterlerini düşürerek, çok sayıda ABD askerini öldürmesinden sonra yok oldu. Söz konusu olay, ABD kamuoyunda bir infiale neden oldu ve 1992 yılında seçilen Başkan Clinton, bütün ABD askerlerinin 31 Mart 1994 tarihinde Somali'yi terk edeceğini açıkladı.⁴⁷ Bu açıklamayı, diğer UNOSOM gücüne katılan ülkelerin Somali'yi en kısa zamanda terk etme kararları takip etti.

***"Kara Şahin Düştü"
("Black Hawk Down")
olarak bilinen, Aideed
kabilesine bağlı
güçlerin başkent
Mogadişu'da ABD
savaş helikopterlerini
düşürerek, çok
sayıda ABD askerini
öldürmesinden sonra
yok oldu. Söz konusu
olay, ABD kamuoyunda
bir infiale neden oldu
ve 1992 yılında seçilen
Başkan Clinton, bütün
ABD askerlerinin 31
Mart 1994 tarihinde
Somali'yi terk
edeceğini açıkladı.***

Batılı güçlerin Somali'den ayrılma kararları, başarısızlığın açık bir kabulüydü ve bu süreçten sonra Somali'deki bütün BM faaliyetleri, meşru bir Somali hükümeti kurmaya çabalamakla geçti. Bu çabaların en somutu, 2002 yılında Kenya'da gerçekleştirilen "Geçici Federal Hükümet" adlı görüşmelerdi.⁴⁸ Söz konusu görüşmelere, bu görüşmelerden doğacağı umulan hükümetin statüsünü yüksek tutmak için savaş beyleri de çağırıldı. BM, söz konusu kişilerin işledikleri suçları görmezden geldi ve yeni "Geçici Federal Hükümeti" (GFH) destekleme çağrısında bulundu. Ancak, söz konusu oluşum, ne ulusal

⁴⁶ A.g.e., s. 78.

⁴⁷ Lyons ve Samatar, s. 59.

⁴⁸ Lewis., s. 83 – 85.

ya da yerel bir idari yapı oluşturabilmiş ne de kendi temsilcilerinin de içinde bulunduğu savaş beylerinin faaliyetlerini kontrol edebilmişti. GFH'ye üye savaş beyleri, kendilerine CIA destekli bir savaş gücü ("Barışın Tesisi ve Terörle Mücadele İttifakı") bile oluşturmuştu.

BM'nin Somali kamuoyunda meşruiyetten yoksun bu GFH projesinin dışında, Güney Somali'de yönetim oluşturma açısından ortaya çıkan en önemli gelişme ise yerel kabileler tarafından desteklenen İslami bir ittifak oldu.⁴⁹ Bu İslami ittifak, yukarıda bahsi geçen CIA destekli İttifak'ın ayırım gözetmeyen şiddetine karşı ortaya çıkmış, popülaritesini GFH'ye üye olan ya da olmayan savaş beylerine karşı başlattığı savaşla kazanmıştı. İslami İttifak'ın söyleminde merkezi bir konumda olan Batılı güçlere karşı yapılacak sürekli bir cihat çağrısı, Batılı güçler açısından bu İttifak'ı tehlikeli kılıyordu. Her ne kadar bu ittifakın kökten dinci bazı özellikleri Somali kamuoyunu endişelendiriyorduysa da, bu ittifak yönetiminde 1991 yılından beri ilk kez başkent Mogadişu'da hayat normale dönmeye başlamıştı. Günlük hayattaki bu iyileşme, ticaretin canlanması ve gıda fiyatlarının düşmesini sağlamıştı. Ancak, İslami İttifak'ın GFH'ye karşı olması ve kökten dinci doğası, hem Batılı güçlerin hem de Etiyopya'nın bu ittifaktan kendilerine karşı ciddi bir tehdit algılamalarına neden oldu. Sonuçta, 2006 yılının sonunda, Etiyopya güçleri Somali topraklarını işgal ederken ABD bombardıman uçakları, sivil halkı çatışan taraflardan ayırt etmeden, başkent Mogadişu'yu bombalamaya başladı.⁵⁰ Söz konusu müdahaleden hemen sonra 500 bin Somalili, Mogadişu'yu hayalet bir şehir olarak bırakarak bu soykırımdan kaçtı. Yine de, Mogadişu'daki çatışmalar sonlanmadı; tam tersine, Etiyopya ve onunla ittifak içine giren GFH, başkentte sonu gelmeyen bir direnişle karşılaştılar. Bugün her ne kadar GFH, uluslararası güçler tarafından Somali'nin meşru hükümeti olarak tanınsa ve desteklense de; söz konusu oluşumun Somali'de iç savaş ve kıtlıkla başa çıkacak meşruiyet ve iktidarı sağlayamadığı anlaşılmıştır.

⁴⁹ A.g.e., s. 85 – 91.

⁵⁰ A.g.e., s. 89.

2. Dünyanın Duyarsız Kaldığı Bir Kara Afrika Dramı: Açlık

“(…)

Bütün kara parçalarında
Afrika dahil.” (Cemal Süreyya – Üvercinka)

a. Sayılarla Sahraaltı Afrika ve Somali’de Açlık

Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü’nün (FAO) yayınladığı “Küresel Açlık” raporuna göre,⁵¹ 2010 yılında 925 milyon insan aç (akademik dilde “yetersiz beslenmiş”) durumda. Bu sayı, Kuzey Amerika ile Avrupa kıtasında yaşayan insan nüfusuna eşit. Bu sayının yalnızca %19’u gelişmiş ülkelerde yaşarken, bu insanların 239 milyonu, Sahraaltı Afrika’da yaşıyor ve aç insanların toplam nüfusa oranının en yüksek olduğu bölge, %30 ile yine Sahraaltı Afrika. 2010 FAO raporundan çıkan temel bulgu, 2008-2009 küresel piyasa krizinin aşılmasının 2009 yılına kıyasla 2010 yılında dünyadaki aç insanların sayısını neredeyse 100 milyon azaltmış olmasına rağmen, küresel açlığın devasa büyüklüğünü koruduğu yönünde.

FAO’nun küresel açlıkla mücadelenin yoğunlaşması gerektiğini düşündüğü ülkeler; uzun dönemli siyasal, ekonomik ve kültürel krizlerin içinden bir türlü çıkmayan ülkeler.⁵² Bu ülkelerin en başında, Afrika Boynuzu ülkeleri geliyor. FAO’nun bulgularına göre; Cibuti, Somali, Etiyopya, Kenya

Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü’nün (FAO) yayınladığı “Küresel Açlık” raporuna göre, 2010 yılında 925 milyon insan aç (akademik dilde “yetersiz beslenmiş”) durumda. Bu sayı, Kuzey Amerika ile Avrupa kıtasında yaşayan insan nüfusuna eşit.

⁵¹ “Global Hunger Declining, But Still Unacceptably High” (September 2010 Hunger Report), Food and Agricultural Organization of the United Nations, <http://www.fao.org/hunger/en/>

⁵² Bu bağlamda Somali’nin, FAO’nun 2010 Küresel Açlık raporunda, süregelen iç savaştan ötürü toplanan yetersiz bilgi sonucu, yer bulamadığını vurgulamak istiyoruz. Aynı nedenle Somali, WFP’ın yayınladığı “2011 Küresel Açlık Haritası”nda da yer bulamıyor. Bknz: “Hunger Map 2011”, World Food Program, <http://documents.wfp.org/stellent/groups/public/documents/communications/wfp229328.pdf>

ve Uganda’da acil yardıma muhtaç insan sayısı 12 milyonu geçmiş durumda.⁵³ Somali ise özellikle güney bölgelerinde durdurulamaz bir şekilde süren kıtlıkla birleşen bu açlık krizinin en tepesinde yer alıyor. Dünya Gıda Programı’nın (WFP) Somali üzerine yayınladığı özel rapora göre,⁵⁴ Somali’de 4 milyon insan acil yardıma muhtaç ve bu sayı, yaşanan ölümlere rağmen, gün geçtikçe yükseliyor. Ayrıca, 241 bin 5 yaş altı Somalili çocuk ileri derecede yetersiz beslenmiş durumdayken 57 bin 5 yaş altı çocuk ise açlıktan kaynaklanan ölümle karşı karşıya. Diğer bir deyişle, Somali’de her 7 çocuktan biri ileri derecede açken her 25 çocuktan biri açlıktan kaynaklanan ölümle karşı karşıya bulunuyor. Yine, FAO’nun yayınladığı Somali raporuna göre⁵⁵, yetersiz beslenmiş Somalili 5 yaş altı çocuk sayısı, 500 bine ulaşmış durumda. Bu sayı, Somalili 5 yaş altı çocukların %58’nin aç olduklarını gösteriyor. Ayrıca, Somali’deki açlık krizi ile mücadele etmek için özel olarak kurulmuş FSNAU’nun (“Gıda Güvenliği ve Beslenme Analizi Ünitesi – Somali”) Eylül 2011’de yayınladığı Somali raporuna göre⁵⁶, hemen yardım ulaştırılmadığı takdirde 750 bin Somalilinin önümüzdeki 4 ay içinde açlıktan ölmesi bekleniyor.

FSNAU’nun (“Gıda Güvenliği ve Beslenme Analizi Ünitesi – Somali”) Eylül 2011’de yayınladığı Somali raporuna göre, hemen yardım ulaştırılmadığı takdirde 750 bin Somalilinin önümüzdeki 4 ay içinde açlıktan ölmesi bekleniyor.

b. Genel Olarak Afrika Kıtası ve Özel Olarak Somali’de Açlığın Nedenleri, Uluslararası Müdahalenin Yetersizliği ve Kapsayıcı ve Eleştirel Yeni Bir Bakış Açısına Duyulan İhtiyaç

FSNAU’nun yukarıda bahsi geçen Somali raporuna göre, ülkede

⁵³ “Crisis in the Horn of Africa” (September 2011) , Food and Agricultural Organization of the United Nations, <http://www.fao.org/crisis/horn-africa/home/en/>

⁵⁴ “Somalia” (September 2011), World Food Program, <http://www.wfp.org/countries/Somalia/Overview>

⁵⁵ “Famine Spreads Further in Somalia” (5 Eylül 2011), Food and Agricultural Organization of the United Nations, <http://www.fao.org/news/story/en/item/89101/icode>

⁵⁶ “Famine Spreads into Bay Region: 750.000 People Face Imminent Starvation” (September 5, 2011), Food Security and Nutrition Analysis Unit – Somalia, <http://www.fsnau.org/>

süregelen kıtlık, bir yandan tarımsal hasatın fakirliğine diğer yandan da Somalililerin satın alma gücündeki düşüşe dayanıyor. Kıtlığın arkasındaki bu iki faktör ise emek talebinin azalması, ortalamanın üstünde seyreden besi hayvanı fiyatları, besi hayvanlarının ölümünde artış, tahıl ürünlerinde rekor fiyat artışı ve insani müdahalenin yetersizliğinden besleniyor. Bu faktörlerin açık bir şekilde tespit edilmesine rağmen, uluslararası örgütlerin genel olarak Afrika’da açlık ve özel olarak da Somali’de yaşanan kıtlık karşısındaki çaresizliği, söz konusu faktörlerin varlığını borçlu olduğu Afrika’da yaşanan siyasal, ekonomik ve kültürel krizi görmezden gelen insani dar bakış açısında yatıyor. Bu bakış açısının analiz edilebilmesi için, ilk olarak, bu örgütlerin Afrika ve Somali’de açlıkla mücadelede üzerinde durduğu önlemleri incelememiz gerekiyor.

1996 Dünya Gıda Zirvesi’nde Roma’da bir araya gelen dünya liderleri, 2015 yılına gelindiğinde dünyadaki aç insanların sayısının yarıya indirilmesini kendilerine birincil hedef olarak belirlemiştir.⁵⁷ 2011 yılının sonunda küresel açlığın büyüklüğü ve yükselişe geçerek süregiden Afrika’daki kıtlık, uluslararası liderlerin bu hedeften henüz çok uzak olduğunu göstermektedir. Afrika ülkeleri arasındaki dayanışmayı arttırmayı temel hedefi olarak belirlemiş uluslararası bir örgüt olan Afrika Birliği’nin (AU) Afrika Boynuzu’ndaki açlıkla mücadelede vurguladığı hedefler ise kısa ve uzun dönemli olarak ikiye ayrılıyor.⁵⁸ Acil yardıma muhtaç olan insanlara gıda sevkiyatı, göçebe hayvancılıkla ve tarımla uğraşan insanların geçim kaynaklarının korunması ve gıda fiyatlarındaki artışın kontrol altına alınması kısa dönemli hedefleri oluştururken tarım ve hayvancılığın gelişmesini engelleyen teknik, finansal ve siyasal sorunların çözülmesi, doğal kaynakların korunması, kırsal gelişimin bölgelere göre eşit bir şekilde sağlanması, herkesin gıdaya ulaşabilmesinin sağlanması ve herhangi bir doğal felaket karşısında yerel toplulukların dayanıklılığını arttırmak orta ve uzun vadeli hedefleri oluşturuyor. AU, Afrika Boynuzu’nda süregelen açlık sorunun çözülebilmesi için Afrika ülkelerinin kaynak sıkıntısının

⁵⁷ Zirvenin sonunda yayınlanan deklarasyon için bakınız: “Rome Declaration on World Food Security – World Food Summit - Rome” (Kasım 1996), Food and Agriculture Organization, <http://www.fao.org/docrep/003/w3613e/w3613e00.HTM>

⁵⁸ “One Africa: One Voice Against Hunger” (Eylül 2011), African Union, http://www.fao.org/fileadmin/user_upload/horn_africa/docs/One_Africa_One_Voice_Against_Hunger.pdf

çözülmesine ek olarak, insani müdahale yöntemi ile kalkınmacı bakış açısının mikro ve makro düzeylerde birbirini tamamlaması gerektiğinin altını çiziyor. AU'nun önemle vurguladığı nokta, uluslararası örgütlerin dar insani bakış açısının Afrika'da açlık sorununu çözebilmek için yetersiz kaldığı yönünde. Gerçekten de, FAO'nun Somali'deki kıtlık karşısında alınacak önlemler paketi, asıl olarak kısa dönemli bir nitelik çiziyor ve uzun dönemli hedefler, sorunun girift siyasal, ekonomik ve kültürel içeriğini görmezden geliyor.⁵⁹ Uluslararası örgütlerin bu uzun dönemli hedefleri içinde tarımsal kalkınma fikri başat bir yer tutsa da, bu kalkınmayı sağlamak için gerekli siyasal, ekonomik ve kültürel zemin uluslararası güçlerin karar alanı olarak görülerek görmezden geliniyor.⁶⁰

Uluslararası örgütlerin benimsediği dar insani bakış açısının daha kapsayıcı yapısal bir bakış açısıyla tamamlanması gerekiyor. Bu bağlamda, ilk olarak, Afrika Boynuzu'nda kıtlık ve çatışmalar sonrası birbirinden ayrı olmuş gibi görünen felaketlerin aslında yapısal sorunlar olduğu anlaşılmalıdır. Nitekim, krizde olan 239 milyon insanı aç bırakan Afrika tarımının kendisidir ve

Krizde olan 239 milyon insanı aç bırakan Afrika tarımının kendisidir ve bu kriz, küresel kapitalizmin Afrika kıtasına çizdiği kaderin en trajik sonuçlarından biridir.

bu kriz, küresel kapitalizmin Afrika kıtasına çizdiği kaderin en trajik sonuçlarından biridir. Diğer bir deyişle, Afrika'da yaşanan ve Afrika'nın geleneksel ve yeni sömürgecilik dönemlerinin bir sonucu olan savaş ve iç savaşlar süreci, kıtlıktan çok daha fazla, var olan açlığın sorumlusudur. Gerçekten de, tarihi boyunca her 20 ya da 25 yılda bir kuraklıkla karşı karşıya kalan⁶¹, ancak yüzyıllar boyunca geliştirdiği geleneksel sosyal yapısıyla bu krizleri aşmayı sessizce başaran Somali toplumu, bugün bütün uluslararası kamuoyunun gözleri önünde yok oluşun eşiğindedir.

⁵⁹ Somali'deki kıtlıkla mücadele etmek için 70 milyon dolar ayıran ve 1 milyon yerleşik ve göçebe tarımcıya ulaşmayı hedefleyen FAO'nun önlem paketi için bkz: "Crisis in the Horn of Africa" (September 2011), Food and Agricultural Organization of the United Nations, <http://fao.org/crisis/horn-africa/home/en/>

⁶⁰ FAO'nun Afrika Boynuzu üzerine geliştirdiği tarımsal kalkınma fikri için bkz: "Overcoming the Crisis in the Horn of Africa" (Temmuz 2011), Food and Agricultural Organization of the United Nations, http://www.fao.org/fileadmin/user_upload/horn_africa/docs/Overcoming_the_crisis_in_the_Horn_of_Africa.pdf

⁶¹ Cassenelli, s. 52.

Uluslararası örgütlerin benimsediği insani bakış açısından daha kapsamlı bir bakış açısı geliştirildiğinde Afrika Boynuzu ülkeleri için, dört temel meselenin olduğu görülecektir. İlk sorun, siyasal yönetim sorunu olarak karşımıza çıkmaktadır; çünkü siyasal patronaj, iltimas ve yozlaşma içinde bulunan yönetimler, kırsal bölgelere ve geçim kaynaklarına yeterli yatırımı yapmamaktadır. Meşru, sorumlu ve güçlü bir siyasal yapının eksikliğinin yarattığı bu durumun en trajik örneği Somali'dir. Özellikle 1991'den sonra Somali'ye gönderilen uluslararası insani yardım, silahlı çeteler ve kabileler tarafından savunmasız durumda olan kentsele ve kırsal Somali halkından çalınmaktadır.

İkinci olarak, siyasal meşruiyet eksikliği içinde bulunan bu rejimler, ülke içinde düzeni kuramamakta, var olan kaynaklar iç ve dış savaşa harcanmaktadır. Gerçekten de, Afrika'da son 50 yılda 186 darbe gerçekleştirilmiş ve 56 büyük savaş yaşanmıştır; bu siyasal istikrarsızlık ve sürekli çatışma durumunun en belirgin sonucu ise Afrika'da yerlerinden edilmiş ve bir doğal felaket karşısında en kırılgan durumda kalan 16 milyon göçmendir.⁶²

Bu bağlamda, Somali'de yaşanan kıtlık sorunun çözümlenebilmesi için, 1991 yılında bağımsızlığını ilan eden ama hiçbir uluslararası ülke tarafından tanınmayan Somaliland Cumhuriyeti'nin yönetimi altındaki Kuzey Somali dışında kalan Somali topraklarında, düzeni işletebilecek ve sosyal hizmetler sunabilecek bir siyasal yapının oluşturulması gerekmektedir. Böyle bir yapının kurulması için, bugüne kadar Birleşmiş Milletler tarafından her biri başarısızlıkla sonuçlanacak birçok deneme yapıldı. Yukarıda incelediğimiz gibi, bu çabalardan en somutu halen Somali hükümeti olarak tanınmakta olan Geçici Federal Hükümet'tir. (GFH) GFH'nin, Somali'de düzeni kurabilmesi, kabileler arası barışı sağlayabilmesi ve çetelerin hakimiyetine son vererek günlük hayatı normalleştirebilmesi için, Somali kamuoyunda meşruiyetini kazabilmesi gerekmektedir. Bu meşruiyet sorunu ise Somali gibi geleneksel olarak adem-i merkezîyetçi ve göçebe bir doğaya sahip olan

⁶² Martin Plaut, "Africa's Hunger: A Systematic Crisis" (Eylül 2011), BBC News, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/4662232.stm>

bir ülkede, ancak BM'nin devlet yapısını oluştururken benimsediği yukarıdan aşağı yöntemi terk etmesiyle mümkün olabilecektir.⁶³ Ayrıca, ABD ve BM 1980'lerin sonunda Barre rejiminin yıkılacağını, zamanında anlamış olsa da, Somali Devleti'nin yıkılışını izlemekle yetinmiş, ancak iç savaş ülkeyi geri dönülemez bir aşamaya getirdiğinde uluslararası kamuoyunun baskısı sonucu Somali meselesine muhatap olmuştur. Lyons ve Samatar'ın da savunduğu gibi, uluslararası güçler Somali'ye zamanında müdahale etseydi, yeni demokratik düzene barışçıl bir geçiş sağlanabilirdi.⁶⁴ 1994 yılında BM ülkeleri, Somali'yi çaresiz bir şekilde terk ettiklerinde; uluslararası kamuoyunun önünde, siyasi ve ekonomik çerçeveden yoksun olan uluslararası örgütlerin insani müdahalelerinden başka bir seçenek kalmadı.

Üçüncü olarak, Sahraaltı Afrika'daki yoksulluk ve açlık ile gittikçe büyüyen hastalık ve salgınlar arasında birbirlerini tetikleyerek en sonunda toplumu büyük bir felakete götüren organik bir ilişki vardır. Bir yandan HIV/AIDS, ailelerin üretici gücünü düşürüp yoksulluğa neden olurken diğer taraftan yoksulluk ve açlık, nüfusu bu salgına karşı daha savunmasız yapmaktadır. Bu salgınlardan en önemlisi, Sahraaltı Afrika'da gittikçe yaygınlaşan ve Dünya Sağlık Örgütü'nün engellemekte açık bir şekilde başarısız kaldığı HIV/AIDS salgınıdır.

Sahraaltı Afrika, dünya nüfusunun yalnızca %16'sını oluştururken HIV ile yaşayan insanların %34'ü Güney Afrika'daki 10 ülkede yaşamaktadır.⁶⁵ AIDS'ten kaynaklanan ölümlerin %34 ve dünyada HIV ile yaşayan kadınların %40'ı Güney Afrika'da yaşamaktadır. UNAIDS'in en son yayınlanan Küresel HIV/AIDS raporuna göre, Sahraaltı Afrika'da 22.5 milyon kişi HIV ile yaşamaktayken bu sayının 2.3 milyonunu çocuklar

UNAIDS'in en son yayınlanan Küresel HIV/AIDS raporuna göre, Sahraaltı Afrika'da 22.5 milyon kişi HIV ile yaşamaktayken bu sayının 2.3 milyonunu çocuklar oluşturmaktadır.

⁶³ Lewis, insani yardımlar dışında, uluslararası örgütlere düşen bir diğer yaşamsal görevin, meşru hükümetin etkin işleyişini sağlayabilmek için, silah kontrolü olduğunu savunuyor. Lewis, s. xii.

⁶⁴ Lyons ve Samatar, s. 26.

⁶⁵ "Global Report: UNAIDS Report on the Global AIDS Epidemic – 2010", UNAIDS (Joint United Nations Program on HIV/AIDS), http://www.unaids.org/globalreport/Global_report.htm

oluşturmaktadır. 2009 yılında, Sahraaltı Afrika’da AIDS’ten ölen insan sayısı ise 1.3 milyon olarak tespit edilmiştir. Sahraaltı Afrika’da kıtlık ve yoksulluk ile birer salgına dönüşen HIV/AIDS, sıtma ve tüberküloz gibi hastalıklar arasında bir kısır döngü oluşmuş; bu faktörler birbirlerinden beslenerek Sahraaltı Afrika’yı 21. Yüzyılda büyük bir trajedinin içine çekmişlerdir.⁶⁶

Son olarak, yaşanan bütün çatışma, salgın ve kıtlıklara rağmen, Sahraaltı Afrika’nın nüfusu son 30 yılda dünyadaki bütün bölgelerden daha hızlı artmıştır. 1975 ile 2005 yılları arasında Sahraaltı Afrika’nın nüfusu 335 milyondan 751 milyona çıkarak neredeyse iki katına ulaşmıştır.⁶⁷ Afrika topraklarının kurak yapısı, bu kontrol altına alınmayan nüfus artışıyla birleşince Afrika’nın gıda ihracatı, 1970’lerde 4.4 milyon ton iken 1980’lerde 10 milyon tona çıkmıştır.⁶⁸ Bugün, Afrika kıtasının gıda ihracatına olan bağımlılığı artarak devam etmektedir.

3. Türkiye – Afrika İlişkileri

a. Osmanlı Dönemi

Osmanlı Devleti’nin Afrika kıtasındaki varlığı ve önemi, 16. Yüzyıl’da başlamış ve hanedanın sonunu getirecek olan I. Dünya Savaşı’na kadar sürmüştür. Söz konusu yoğun ilişkinin oluşmasına imkan veren en temel yapısal özelliklerden biri, Afrika kıtasının tarihinde İslam’ın oynadığı siyasal, kültürel ve ekonomik roldür; nitekim, Osmanlı Devleti’nden önce Afrika kıtasında onlarca Müslüman hanedanlık kurulmuş, İslam dini birçok Afrika ülkesine yayılmış ve Afrika kıtasında Müslüman tüccarlar yüzyıllar süren ticari ilişkiler kurmuştur. Sömürgeciliğin zirveye ulaştığı 19. Yüzyıl’a kadar Osmanlı Devleti’nin Afrika’daki sınırları, Mısır – Cezayir ve Mısır – Somali istikametinde uzanmıştır. Ayrıca, 16. Yüzyıl sonrası yapılan seferler sonucunda, Somali’nin kuzey bölgelerini de içine alacak şekilde Doğu Afrika bölgesi ve bugünkü Nijer ve Çad ülkelerini içine alan Çad Gölü Havzası, Osmanlı hakimiyeti altına alınmış, böylece Osmanlı

⁶⁶ Dünya Sağlık Örgütü’nün Somali’deki hastalıklar konusunda ulaştığı, kısıtlı ama değerli, bilgiler için bknz: “Somalia” (2011), World Health Organization, <http://www.who.int/countries/som/en/>

⁶⁷ Plaut, a.g.e.

⁶⁸ Plaut, a.g.e.

Devleti'nin Afrika kıtasındaki rolü büyümüştür.⁶⁹ Kısaca, 16. ve 19. Yüzyıllar arasında Osmanlı Devleti Afrika kıtasında, Batı Afrika'da Fas'tan Doğu Afrika'da Somali'ye kadar uzanan ve bugün on üç devleti içine alan geniş topraklarda hüküm sürmüştür.⁷⁰

Osmanlı Devleti'nin Afrika Boynuzu olarak bilinen Doğu Afrika ülkeleriyle ilişkisinde anahtar konumda olan siyasi yapı ise Harar Emirliği'dir. Harar Emirliği 16. yüzyılda, bugünkü Somali, Cibuti, Eritre, Etiyopya, Sudan ve kısmen Uganda'yı içene alan ve tarihi kaynaklarda Habeşistan olarak bilinen bölgede egemenliğini kurmuştu. Habeş Krallığı'nın Portekiz'in desteğiyle Harar Emirliği'ne saldırmasına karşılık Osmanlı Devleti, Emirliğin yanında yer almış, silah yardımıyla bulunarak Emirliğin yıkılışını engellemiştir.⁷¹ Afrika kıtasının 19. Yüzyıl sömürgecilik öncesi tarihinde

belirleyici olan bir diğer unsur, Osmanlı Devleti ile Portekiz arasında Afrika Boynuzu'nun kontrolü noktasındaki rekabetti. 16. Yüzyılın başlarında Osmanlı Devleti, bu rekabette öne geçmiş, Kızıl Deniz ve Doğu Afrika'daki etkinliğini Yemen ve Somali'nin kuzey bölgelerini egemenliği altına alarak genişletmişti.⁷² Somali'nin sömürgecilik öncesi tarihinde önemli bir yer tutan ve yukarıda bahsi geçen Harar Emirliği, Osmanlı Devleti'nin Yemen'deki hakimiyeti sayesinde güçlenmiş ve 1887 yılına kadar varlığını sürdürmüştü.⁷³ Osmanlı Devleti, Aden Körfezine açılan bir kapı olarak stratejik önemi büyük olan Zeyla İskeleyi'nin kontrolünü ise uzun süre elinde tutmayı başarmıştır. Ayrıca,

16. ve 19. Yüzyıllar arasında Osmanlı Devleti Afrika kıtasında, Batı Afrika'da Fas'tan Doğu Afrika'da Somali'ye kadar uzanan ve bugün on üç devleti içine alan geniş topraklarda hüküm sürmüştür.

⁶⁹ Ahmet Kavas, Osmanlı – Afrika İlişkileri, İstanbul: Tasam Yay., 2006, s. 27.

⁷⁰ A.g.e., s. 34.

⁷¹ A.g.e., s. 40.

⁷² Ahmet Kavas, "Doğu Afrika Sahilinde Osmanlı Hakimiyeti: Kuzey Somali'de Zeyla İskeleyi'nin Konumu", İstanbul: İSAM, 2001, s. 109.

⁷³ A.g.e., s. 111.

1555 yılından 1916 yılına kadar varlığını sürdüren Habeş Eyaleti de, önemini kaybedip Cidde sancağıyla birleştirileceği 19. Yüzyıl'a kadar, Osmanlı Devleti siyasal nüfuzu içinde kalmıştır.⁷⁴

Osmanlı Devleti topraklarının dağılma sürecine girdiği ve Batılı kapitalist sömürgeciliğin durdurulamaz bir yükselişe geçtiği II. Abdülhamid döneminde, Osmanlı Devleti ile Afrika kıtası arasındaki ilişkilerde yoğun bir döneme girilmiştir. Bu durumun en önemli nedeni, II. Abdülhamid'in, Balkan Savaşları'yla itibarı yok olan Osmanlıcılık ve yükselişini İttihat ve Terakki ile yaşayacak olan Türkçülük yerine, Pan-İslamist bir dış politika yürütmesidir. II. Abdülhamid, Osmanlı Devleti'nin sultanı ve İslam dininin halifesi unvanıyla, bu topraklara elçilerini, dini liderleri ve şeyhleri göndermiş; diğer kıtalarda yaşayan Müslüman toplumlarda olduğu gibi, Afrika Kıtası'nda da maddi olmaktan çok manevi bir siyasal nüfuz oluşturmayı başarmıştır.

⁷⁴ Kavas, Osmanlı – Afrika İlişkileri, s. 46.

Osmanlı Devleti'nin yıkılış sürecine girdiği 20. Yüzyıl'ın başında, ulusal birliğini 1861'de kurabilen ve emperyalist sömürü sürecinde geç kaldığı için daha saldırgan bir milliyetçiliğe bürünen İtalya, 1911 yılında Trablusgarp'ı alarak Osmanlı Devleti'nin Kuzey Afrika'daki varlığını sonlandırmıştır.⁷⁵ 1934 yılında ise Benito Mussolini, İtalya'nın tarihi emellerinin Asya ve Afrika'da olduğunu ilan ederek İtalya'nın Doğu Afrika'daki sömürgecilik sürecini hızlandırma kararı alacaktır.⁷⁶

b. Türkiye Cumhuriyeti Dönemi

Osmanlı Devleti parçalanıp Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra, Yeni Cumhuriyet'in Türk Dış Politikasının (TDP) en temel özelliği, Batıcılıktır.⁷⁷ 1950 ile 1960 yılları arasındaki Demokrat Parti iktidarında, TDP'nin bu Batıcılık özelliği, ABD ile SSCB arasındaki hegomonik mücadelenin dünyayı Soğuk Savaş sürecine sokmasıyla birlikte, keskinleşti. Türkiye, 1950'lerin sonundaki Lübnan ve Ürdün bunalımları gibi bütün uluslararası gelişmeleri, NATO açısından değerlendirdi ve Arap ve Afrika ülkelerinin bağımsızlık ve milliyetçilik politikalarını anlayamadı. Bu dönemde Türkiye, gerek Afrika gerekse Ortadoğu'da başlayan bağımsızlık mücadelelerine karşı, ABD merkezli bir dış politika izledi. Bu bağlamda, DP hükümetinin 1954'te, Cezayir Bağımsızlık Mücadelesi 'ne karşı takındığı önemlidir. Türkiye, Asya-Afrika ülkelerinin isteğine rağmen, Cezayir sorununun BM Genel Kurulu'nda görüşülmemesi yönünde oy kullandı ve 1957 – 58'de Cezayir sorunundaki kendi kaderini belirleme (self-determination) hakkı konusunda çekimser kaldı.⁷⁸ Bütün bu tartışmalarda, Yunanistan'ın Asya

II. Abdülhamid, Osmanlı Devleti'nin sultanı ve İslam dininin halifesi unvanıyla, bu topraklara elçilerini, dini liderleri ve şeyhleri göndermiş; diğer kıtalarda yaşayan Müslüman toplumlarda olduğu gibi, Afrika Kıtası'nda da maddi olmaktan çok manevi bir siyasal nüfuz oluşturmayı başarmıştır.

⁷⁵ Baskın Oran (ed.), Türk Dış Politikası (Cilt I: 1919 – 1980), İstanbul: İletişim Yay., 2003, s. 151.

⁷⁶ A.g.e., s. 295.

⁷⁷ A.g.e., s. 46 – 53.

⁷⁸ A.g.e., s. 634 – 635.

– Afrika grubunun yanında yer alırken Türkiye'nin sömürgeci güçler tarafından bulunması, Bağlantısızlar olarak bilinen ülkelerin tümünün 1960 Kıbrıs sorununda Türkiye'yi yalnız bırakmalarıyla sonuçlanacaktı. Nitekim 1960'lardan sonraki süreç Türkiye'nin, Bağlantısızlar grubuyla ilişkilerini arttırma çabalarıyla geçti.⁷⁹ Bu hedef çerçevesinde, ilk olarak, Türkiye, gözlemci statüsünde başvurduğu ancak dinleyici statüsünde kabul edildiği, 1964 Kahire Konferansı'na katıldı. Ayrıca, 1965'te Türkiye'den çok sayıda heyet, “Kıbrıs İyi Niyet Elçileri” ismiyle Üçüncü Dünya olarak bilinen ülkeleri ziyaret etti. 1970'lerde ise “Türk Teknik Yardımı” projesi çerçevesinde, birçok Üçüncü Dünya ülkesine yardımda bulunuldu. Son olarak, 1970'lerin sonunda Türkiye, Afrika'daki (Zimbabve ve Eritre gibi) kurtuluş mücadelelerine askeri ve siyasi destekte bulundu. TDP'deki bütün bu yenilikler, 1960'lardaki Kıbrıs sorunu ve 1970'lerde ABD ile yaşanan krizler sonucunda Türkiye'nin dış politikasını yeniden değerlendirmesinin ve Türkiye'nin Üçüncü Dünya ülkeleri karşısında “Emperyalizmin Ortadoğu'daki Temsilcisi” imajından kurtulmaya çabalamasının sonuçlarıydı.

TDP'deki bütün bu gelişmelere rağmen, Türkiye'nin özel olarak Afrika kıtasıyla olan ilişkilerinin canlanması 1990'ların sonunda gerçekleşti. Türkiye'nin Afrika kıtası ülkeleriyle olan siyasi, askeri, kültürel ve ekonomik ilişkilerine ivme kazandırmak için, 1998'te T.C. Dışişleri Bakanlığı “Afrika'ya Açılım Eylem Planı”nı oluşturdu.⁸⁰ Afrika ile ilişkilerdeki bu canlanma, 2002 yılında iktidara gelen Adalet ve Kalkınma Partisi döneminde yeni bir dış politika paradigmasının oluşturulmasıyla yükselişe geçti. 2009 yılında Dışişleri Bakanı olacak olan Ahmet Davutoğlu'nun “Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu”⁸¹ adlı çalışmasında çerçevesi çizilen bu dış politika anlayışına göre, Türkiye'nin tarihsel, siyasi, ekonomik ve kültürel önemi dolayısıyla bölgesel bir güce dönüşmesinin TDP'nin temel hedefi olması gerekmektedir. Soğuk Savaş döneminde izlenen dış politikanın tersine, yeni TDP çok yönlü olacak, Türkiye bölgesinde

⁷⁹ Baskın Oran, “Bağlantısızlar ve Türkiye”, a.g.e., s. 677.

⁸⁰ “Türkiye – Afrika İlişkileri”, Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-afrika-iliskileri.tr.mfa>, 10 Eylül 2011.

⁸¹ Bknz: Ahmet Davutoğlu, Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu, Küre Yay., 2005.

gerçekleşen olaylara birinci elden katılacak ve “komşularla sıfır sorun” politikası yürütülecektir. Bu yeni dış politika çerçevesinde, Dış İşleri Müsteşarlığı 2003 yılında “Afrika Ülkeleriyle Ekonomik İlişkilerin Geliştirilmesi Stratejisi”ni açıklarken 2005 yılı hükümet tarafından “Afrika Yılı” olarak ilan edilmiştir.⁸² Bu dönemde, Türkiye ile çeşitli Afrika ülkeleri arasında karşılıklı üst düzey ziyaretler yapılmış, yeni ekonomik antlaşmalar imzalanmıştır. Türkiye, 2005 yılında Afrika Birliği’ne gözlemci sıfatıyla katılmış ve 2008 yılında Afrika Birliği’nin stratejik bir ortağı kabul edilmiştir. Ayrıca, Türkiye 2008 yılında Afrika Kalkınma Bankası ve Afrika Kalkınma Fonu’nun üyesi olmuştur. Afrika ülkeleriyle artan ekonomik ilişkiler bağlamında, Türkiye İşadamları ve Sanayicileri Konfederasyonu (TUSKON) tarafından Mayıs 2006’da düzenlenen “Türkiye – Afrika Dış Ticaret Köprüsü” programında milyonlarca dolarlık iş hacminin temelleri atılmıştır.⁸³ Ayrıca, Afrika ülkeleriyle olan ilişkilerin yeni bir aşamaya geçirilmesi için 2008 yılında ilk olmak üzere, “Türkiye – Afrika İşbirliği Zirvesi” düzenlenmiştir. Yine, 2009 tarihinde alınan bir karara göre, Sahraaltı Afrika’daki birçok ülkede 15 yeni T.C. büyükelçiliği açılmıştır. Sahraaltı Afrika ülkeleriyle gelişen ilişkilerin bir yansıması olarak, Etiyopya (2006), Senegal (2006), Somali (2008) ve Gambiya (2010) Ankara’da büyükelçilikler açmışlardır.

Türkiye, 2010 yılında Kahire’de düzenlenen Darfur konferansında Darfur’a 65 – 70 milyon dolarlık yardımda bulunacağını açıklamış, yine 2010 yılında İstanbul’da düzenlenen Somali konferansına ev sahipliği yapmıştır.

2000 yılından sonra yükselen Türkiye ile Afrika kıtası ülkeleri arasındaki ilişkiler, yalnızca ekonomik ve diplomatik bir seviyede de kalmamıştır. Bugün Türkiye, BM’nin Afrika’da yürüttüğü barış, istikrar ve kalkınmaya yönelik 8 misyonun 6’sına mali ve personel katkıda

⁸² A.g.e.

⁸³ “Türkiye – Afrika Dış Ticaret Köprüsü” (08/09.05.2006), Türkiye İşadamları ve Sanayicileri Konfederasyonu (TUSKON), <http://www.tuskon.org/faaliyet/detay.php?id=18>

bulunmaktadır. Ayrıca Türkiye, 2010 yılında Kahire’de düzenlenen Darfur konferansında Darfur’a 65 – 70 milyon dolarlık yardımda bulunacağını açıklamış, yine 2010 yılında İstanbul’da düzenlenen Somali konferansına ev sahipliği yapmıştır. Dışişleri Bakanlığı’nın verilerine göre, Türkiye’nin Sahraaltı Afrika ülkeleriyle olan ticaret hacmi 2000 yılından 2010 yılına 4 milyar dolar artmıştır. Bugün, Afrika kıtasının Türkiye inşaat sektöründeki payı %19’a kadar yükselmiştir. Ayrıca, Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı (TİKA), bugüne kadar 37 Afrika ülkesinde çeşitli projeler gerçekleştirmiştir. Son olarak Türkiye, 2000 yılından beri yılda 2000 Afrikalı öğrenciye öğrenim bursu vermektedir.

4. Somali Neden ve Nasıl Önemli?

Somali, Doğu Afrika’da Afrika Boynuzu olarak adlandırılan bölge içinde, kuzeyde Aden Körfezi, doğuda Hint Okyanusu, batıda Kenya ve Etiyopya ve kuzeybatıda Cibuti’ya kadar uzanan topraklarda yer alır. Somali’nin jeo-stratejik önemi, söz konusu bölgenin Sahraaltı Afrika, Arap Yarımadası ve Güneybatı Asya ülkelerini birbirine bağlamasından doğar. Nitekim, Süveyş Kanalı’nın açılışı, Avrupa sömürgeciliğinin Kızıl Deniz yoluyla Sahraaltı Afrika, Hindistan ve Uzak Doğu’ya erişimini sağladığında; Aden Körfezi’ne kadar uzanan Somali topraklarının sömürgeci güçler için jeo-stratejik önemi, bütün açıklığıyla ortaya çıkmıştı.

Coğrafi bakımdan, Somali’nin bir aşırılıklar ülkesi olduğu söylenebilir. Genelde sıcak ve kuru olan iklim ile kuzeyde yer alan dağlık bölge dışında, bozkır ve yarı çöllerle dolu, devinime imkan veren düz topraklar, Somali coğrafyasının iki temel özelliğini oluşturur. Böyle bir doğada tarım, Somali ekonomisinin en önemli sektörünü oluşturur ve Somali’de üç farklı biçimde karşımıza çıkar⁸⁴: Birincisi, Somali’de en yaygın tür olan göçebe üretim şeklidir. Yüzyıllardır aynı topraklarda yaşayan Somalililer, ülkenin bu sert doğasına göçebe tarım ve hayvancılık yaparak uyum sağlamışlardır. Gerçekten de, Somali’nin 9

⁸⁴ “Somalia”, Encyclopedia Britannica Online, <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/553877/Somalia>, 25 Eylül 2011.

milyonu aşan bugünkü nüfusunun beşte üçü, göçebe hayat sürmektedir. Bu yaşam tarzı açısından, besili hayvancılık (asıl olarak keçi, koyun, deve ve sığır), hem göçebe Somalilerin geçiminde hem de Somali'nin küresel pazara yönelik yaptığı ihracatta önemli bir yer tutmaktadır. Geleneksel bir geçim ekonomisi olarak küçük çiftçilik ikinci tarım türünü oluştururken üçüncü tür, pazara yönelik üretim yapan orta ve büyük çaplı çiftliklerdir. Bu çiftlikler yoluyla Somali; muz, şeker kamışı, pirinç, pamuk ve greyfurt başta olmak üzere çeşitli meyve ve sebzeleri küresel pazara ihraç etmektedir. Tarım dışında, balıkçılık ve ormancılık Somali'nin diğer iki temel ekonomik sektörünü oluşturur.

Ülkenin en önemli doğal kaynağını oluşturan meralar dışında, Somali'de kömür, demir ve uranyum gibi bazı mineral kaynakları bulunur. Bu mineraller hem nicelik hem de nitelik bakımından düşük oranlarda bulunsalar da, ülkenin güneyindeki lületaşı minerali, dünyanın bilinen en büyük rezervini oluşturmaktadır.⁸⁵ Sınai üretim açısından ise başat bir konuma sahip olan başkent Mogadişu'da, 1991'de başlayan iç savaş var olan imalat sektörünü ortadan kaldırmış durumdadır. Benzer bir şekilde, başta muz ve besili hayvan olmak üzere, asıl olarak Arap ülkelerine yapılan ihracata rağmen, Somali büyük bir dış ticaret açığına sahiptir. Bu dış ticaret açığına ek olarak rekor düzeylerde seyreden enflasyon, Somali ekonomisini bugün işlemez hale getirmiştir.

Süveyş Kanalı'nın açılışı, Avrupa sömürgeciliğinin Kızıl Deniz yoluyla Sahraaltı Afrika, Hindistan ve Uzak Doğu'ya erişimini sağladığında; Aden Körfezi'ne kadar uzanan Somali topraklarının sömürgeci güçler için jeo-stratejik önemi, bütün açıklığıyla ortaya çıkmıştı.

Geo-stratejik, coğrafi ve ekonomik önemi dışında, 8. Yüzyıldan beri İslam dininin hakim olduğu ve nüfusunun %95'nin kendini Müslüman olarak tanımladığı Somali, İslam'ın hayati bir siyasal faktör

⁸⁵ Ayrıca, Somali'de doğal gaz kaynakları bulunmuş, ancak henüz işlenmeye başlanmamıştır. A.g.e.

olarak giderek belirginleştığı Afrika Boynuzu'nda ihmal edilemeyecek bir kültürel ve siyasal konuma da sahiptir. İlk olarak, 1989'dan beri köktenci bir İslami rejimle yönetilmiş olan Sudan'da; ülkenin güneyinde yaşayan gayri-Müslüm nüfusa dayatılan şeriat hukuku, yaşanan iç savaş körüklemiş ve 2011'de Güney Sudan'ın referandum yoluyla Sudan'dan ayrılmasına katkıda bulunmuştu.⁸⁶ Benzer bir şekilde, nüfusunun yarısını Müslümanların oluşturduğu ve sonu gelmeyen İslami ayaklanmalara şahit olan Etiyopya'da İslam, ihmal edilemez bir siyasal ve kültürel faktör olageldi. Ayrıca, nüfusu Müslüman ve Ortodoks Hristiyanlardan oluşan Eritre'de "kimlik siyaseti" yükselirken toplam nüfusunun %25 – 30'u Müslüman olan Kenya'da radikal İslami örgütlerin faaliyetleri 1990'lardan bu yana artış göstermiştir.⁸⁷ Bütün Afrika Boynuzu ülkeleri arasında, nüfusunun neredeyse tümünün Müslüman olduğu tek ülke olarak Somali, özel bir siyasal ve kültürel önem kazanmaktadır.

New York ve Washington DC'de gerçekleştirilen 11 Eylül saldırılarından sonra, El Kaide başta olmak üzere radikal İslami örgütlerin faaliyetleriyle daha yakından ilgilenmeye başlayan Batılı güçler için, 1994'te kendi kaderine terk ettikleri Somali, özel bir siyasal ve kültürel anlam kazandı. Gerçekten de, radikal İslami örgütlerin ülkede yaşanan iç savaş ve anarşik süreçten faydalanarak Somali'yi kendilerine üs olarak göreceklarini hesaba katan Batılı güçler, 2002 yılından beri ülkede meşru bir hükümet oluşturmaya çabalamaktadır.

5. Türk Dış Politikasındaki Yeni Yapılanma Işığında Somali ile Oluşabilecek Karşılıklı Fırsatlar

a. Türkiye'de Sivil Toplum ve Siyasetin Somali'de Yaşanan Açlıkla İlgili Faaliyetleri

Yukarıda da incelediğimiz gibi, Soğuk Savaş'ın bitiminden sonra Türkiye, çok yönlü bir dış politika arayışı içine girmiş ve 2003'te Adalet ve Kalkınma Partisi'nin iktidara gelişinden sonra, daha önce Türkiye'nin

⁸⁶ Ken Menkhaus, "Political Islam in Somalia", Middle East Policy, Sayı: 9, Mart 2002, s. 109.

⁸⁷ A.g.e., s. 109.

yalnızca NATO ittifakının bir temsilcisi olarak ilişkiye girdiği gerek Ortadoğu gerekse Afrika ülkeleriyle olan ilişkileri yeni bir düzey ve ivme kazanmıştır. Bu bağlamda, Türkiye'nin ancak 1990'ların sonunda başlamış olan Afrika ülkeleriyle ilişkileri, 2000'li yıllarda önemli bir gelişme göstermiştir. Özellikle Türkiye'nin "Afrika Yılı" olarak ilan ettiği 2005 yılından sonra, Türkiye ile Afrika ülkeleri arasında karşılıklı üst düzey ziyaretler gerçekleşmiş, yine birçok Afrika ülkesiyle karşılıklı büyükelçilikler açılmış, ekonomik anlaşmalar imzalanmış ve Afrika Birliği başta olmak üzere Afrika ülkelerinin üye olduğu başlıca uluslararası örgütlere Türkiye etkin bir şekilde katılmıştır. Diğer bir deyişle, 2000'li yıllarda Türkiye, Birleşmiş Milletler gibi uluslararası örgütlerin Afrika'da düzenlediği insani ve barış ve güvenliği sağlamaya yönelik askeri müdahalelerine katılmakla kalmamış, aynı zamanda, bu ülkelerle ikili ilişkiler geliştirmiş ve Afrika'da yaşanan çeşitli trajedilere, uluslararası kamuoyunu bilinçlendirmek ve ona örnek olmak gibi, kendi üstüne özel sorumluluklar yüklenerek müdahil olmaya çabalamıştır. Ortadoğu Bölgesi'nde önemli izdüşümleri olacak olan Türk Dış Politikasındaki bu etkinleşme döneminin Afrika kıtasındaki en önemli örneklerinden biri, Türkiye'nin Somali'nin içine düştüğü iç savaş ve kıtlık karşısında takındığı tavidir.

Türkiye, 1991’de devlet yapısının parçalanarak bir iç savaşın içine düşmüş olan Somali’ye Birleşmiş Milletler tarafından düzenlenen askeri müdahalelere etkin bir şekilde katılmıştır. Bu bağlamda Türkiye, Somali’de kalıcı bir barış gücü olarak bulunması planlanan 1993 yılındaki UNOSOM II (“Somali’de Birleşmiş Milletler Harekatı”) oluşumunda yer almış, hareketin liderliğine bir Türk General getirilmiştir.⁸⁸ Yukarıda ayrıntılarıyla incelediğimiz gibi, uluslararası güçlerin barış hareketi başarısız olmuş, 1994 yılında Birleşik Devletler başta olmak üzere bütün ülkeler Somali’den çekilmiş ve Somali halkını kendi kaderlerine terk etmişlerdir. Somali’nin içine düştüğü iç savaş kıtlıkla birleşince Türkiye, uluslararası kamuoyunun dikkatini tekrar Somali’ye çekmek için çeşitli girişimlerde bulunmuştur. Bu anlamda yapılan ilk somut girişim, 2010 yılında İstanbul’da Somali üzerine düzenlenen konferanstır. Bu süreçte, iç savaş dolayısıyla kapalı olan Mogadişu’daki Türkiye Büyükelçiliği yeniden hizmete sokulmuştur. Ayrıca, T.C. Başbakanlığı, 5 Ağustos 2011’de “Somali ve Açlık Tehlikesi Yaşayan Diğer Afrika Ülkelerine Yardım Kampanyası”⁸⁹ adlı bir genelge yayınlarak tüm Türkiye kamuoyunu Somali’deki trajediye müdahale etmeye çağırmıştır. Başbakanlığın bu genelgesindeki vurgu, Afrika ülkelerinin içine düştükleri bu trajedi karşısında Türkiye kamuoyunun büyük bir yardım kampanyası düzenlemesinin insani bir görev olduğudur. Somali’de yaşanan trajediyi Türkiye ve özellikle uluslararası kamuoyunun gündemine yerleştirebilmek amacıyla Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, siyaset, iş ve sanat dünyasından ve çeşitli sivil toplum kuruluşlarının temsilcilerinden oluşan bir heyetle Somali’nin başkenti Mogadişu’yu ziyaret etmiştir.⁹⁰

Türkiye, Somali’de kalıcı bir barış gücü olarak bulunması planlanan 1993 yılındaki UNOSOM II (“Somali’de Birleşmiş Milletler Harekatı”) oluşumunda yer almış, hareketin liderliğine bir Türk General getirilmiştir.

⁸⁸ Lewis, s. 79.

⁸⁹ “Somali ve Açlık Tehlikesi Yaşayan Diğer Afrika Ülkelerine Yardım Kampanyası” (05/08/2011), T. C. Başbakanlığı, Genelge 2011/9, <http://www.basbakanlik.gov.tr/genelge.pdf/2011/2011-0010-006-8008.pdf#page=1>

⁹⁰ “Başbakan Somali’de” (19.08.2011), Sabah, <http://www.sabah.com.tr/Dunya/2011/08/19/basbakan-somalide>

Hükümetin resmi kurumlar aracılığıyla başlattığı Somali'ye yardım kampanyası, Türkiye'nin her kesiminde yankı bulmuştur. T.C. Başbakanlığı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı'nın (AFAD) 22 Eylül 2011'de yaptığı basın açıklamasına göre, Somali'ye yardım kampanyasında toplanan miktar 495 milyon 100 bin TL'ye ulaşmış durumdadır.⁹¹ AFAD'ın verdiği bilgiye göre, Somali'ye bugüne kadar, 9 uçak ve 7 gemi ile 49 milyon TL tutarında yaklaşık 17 bin ton insani yardım malzemesi gönderilmiştir. Bu insani yardım, Türkiye'nin neredeyse her kesiminden gelen destek sayesinde oluşturulmuştur. Bu anlamda, Türk Kızılay'ın kuraklık ve açlıkla mücadele eden Afrika ülkeleri için başlattığı yardım kampanyasına destek veren kamu ve sivil toplum kuruluşlarının başında; Türkiye İhracatçılar Derneği (TİM), Avrupa Birliği Bakanlığı, TÜSİAD, MÜSİAD, TÜMSİAD, Türk Hava Yolları (THY), OSTİM, Türkiye Otobüsçüler Federasyonu (TOFED), Fener Rum Patrikhanesi ve Rum Cemaati ve Türkiye Fırıncılar Federasyonu gibi kurumlar bulunmaktadır.⁹² Somali'ye yönelik yapılan yardım kampanyasına; ATV ve Sabah başta olmak üzere önemli medya kuruluşları;⁹³ Bahçeşehir, Bilgi, Kadir Has, Fatih, Doğuş, Özyeğin, Maltepe, Atılım ve Bezm-i Alem vakıf üniversiteleri⁹⁴ ve Türk Telekom ve İş Bankası gibi büyük kuruluşlar da çeşitli derecelerde katkıda bulunmuşlardır. Yapılan yardımlar sonucu Türk Kızılay'ı, Somali'nin başkenti Mogadişu'da 12 bin kişilik olması planlanan çadır kentin ilk bölümünü tamamlayarak yardıma muhtaç insanların hizmetine açmış bulunmaktadır.⁹⁵ Ayrıca, T.C. Başbakanlık Türk İşbirliği ve Kalkınma Dairesi Başkanlığı (TİKA) sorumluluğunda, Somali'nin kalkınmasına yönelik projeler oluşturulmaya başlanmakta, bu projelerde hastane, okul

⁹¹ Toplanan bu miktarı, Başbakanlık ve AFAD üzerinden 105.5 milyon, Diyanet İşleri Başkanlığı ve Diyanet Vakfı üzerinden 198 milyon ve çeşitli diğer kampanyalar üzerinden 191 milyon 600 bin TL oluşturuyor. "Somali'ye Yardım Kampanyası Hesaplarında Toplanan Tutarlar" (22 Eylül 2011), T.C. Başbakanlığı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD), http://www.afetacil.gov.tr/haber/haber_detay.asp?haberID=457

⁹² Haberler (02.08.2011 – 12.08.2011), Türk Kızılayı, http://www.kizilay.org.tr/kurumsal/ara_sonuc.php?ara=somali&x=3&y=13

⁹³ "Somali'ye Bağış Yağmuru" (20.08.2011), Sabah, <http://www.sabah.com.tr/Gundem/2011/08/20/somaliye-bagis-yagmuru>

⁹⁴ "Türkiye Somali'ye Yardım İçin Seferber Oldu" (21.08.2011), Zaman Online, <http://www.zaman.com.tr/haber.do?haberno=1171529&title=turkiye-somaliye-yardim-icin-seferber-oldu>

⁹⁵ "Somalililer, Türk Kızılayı'nın Modern Çadırlarına Kavuştu" (19.08.2011), Türk Kızılayı, <http://www.kizilay.org.tr/kurumsal/haber.php?t=-Haberler-Somalililer.Turk-Kizilayi.nin.Modern.Cadirlarina.Kavustu>

gibi acil ihtiyaç duyulan kamu kurumlarına, yol ve su kuyuları gibi alt yapı çalışmalarına ve tarım, balıkçılık ve inşaat sektörlerine ağırlık verilmektedir.⁹⁶

Türkiye, Somali’de yaşanan açlık felaketine İslam ülkeleri arasında oluşturulacak uluslararası bir yardımın sağlanması için de temaslar da bulunmuştur. Bu bağlamda, acil bir şekilde İstanbul’da toplanan “İslam İşbirliği Teşkilatı”, Somali’ye gönderilecek 350 milyon dolarlık yardım konusunda taahhütte bulunmuştur.⁹⁷ Yine, uluslararası kamuoyunun Somali konusundaki duyarlılığını arttırmak amacıyla, Başbakan Erdoğan’ın 66. Dönem Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nda yaptığı konuşmada, Somali’de yaşanan trajedi merkezi bir yer tutmuştur.⁹⁸

***İstanbul’da toplanan
“İslam İşbirliği
Teşkilatı”, Somali’ye
gönderilecek 350
milyon dolarlık yardım
konusunda taahhütte
bulunmuştur.***

b. Türkiye Somali’de Neyi Hedefliyor?

Başbakan Erdoğan’ın 22 Eylül 2011 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nda yaptığı konuşma, Türkiye’nin uluslararası ilişkilerde izlemeye başladığı aktif ve çok yönlü dış politika anlayışının açık bir beyanıdır. Bu yeni dış politika anlayışı; Soğuk Savaş’ın bitişiyle birlikte daha önce yürütülen tek yönlü ve pasif dış politika anlayışının terk edilmesi ihtiyacına verilen bir yanıttır. Soğuk Savaş süresince Türkiye, bütün uluslararası meseleleri NATO merkezli bir çerçeveden yorumlamış, gerek Ortadoğu gerekse Afrika ülkeleriyle olan ilişkilerinde Batı Bloku çıkarlarını temsil ederek bloğun büyük gücü ABD’nin desteğini sağlamaya çalışmıştı. Bu tek yönlü ve pasif dış politika anlayışı, Türkiye’nin Afrika’daki bağımsızlık mücadelelerini ve Ortadoğu’daki milliyetçi siyasal gelişmeleri görmezden gelmesine

⁹⁶ “TİKA, Somali’de Yüz Güldürtüyor”, T.C. Başbakanlık Türk İşbirliği ve Kalkınma Dairesi Başkanlığı (TİKA), <http://www.tika.gov.tr/haber/tika-somalide-yuz-gulduruyor/21>

⁹⁷ “B.M. Genel Kurul Konuşması” (22.09.2011), Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık, <http://www.basbakanlik.gov.tr/Forms/pActualDetail.aspx>

⁹⁸ A.g.e.

yol açmış ve Türkiye'nin uluslararası arenada yalnızlaşmasıyla sonuçlanmıştı. Nitekim, 1960'lardaki Kıbrıs bunalımı ve 1970'lerde ABD ile yaşanan kriz, Türkiye'nin dış politika anlayışında yeni arayışlar içine girmesine yol açmıştı. İşte, 1990'da Soğuk Savaş'ın bitişi, aktif ve çok yönlü bir dış politika anlayışı için gerekli ve uygun ortamı sağlamıştır.

Adalet ve Kalkınma Partisi'nin iktidara gelmesinden sonra, Türkiye'nin kendisini bölgesel bir güç olarak tanımlayıp bölgesinde yaşanan bütün siyasal gelişmelere müdahil olma çabası, böylesi çok yönlü ve aktif bir dış politika anlayışının sonucu olarak görülmelidir. Bu anlamda Türkiye, komşularla sıfır sorun politikasını takip

etmeye başlamış, uluslararası krizlerin çözümü çabalarına aktif bir şekilde katılmış, bölge ülkelerine kendisini örnek alınacak bir siyasal model olarak sunmuş ve bölgesinde yaşanan siyasal krizlerde hakem rolünü üstlenmiştir. Başbakan Erdoğan'ın BM Genel Kurulu'nda yaptığı konuşma, işte bu dış politika anlayışının açık bir beyanı olarak görülmelidir. Nitekim, Erdoğan yaptığı konuşmada, Filistin – İsrail sorununda Türkiye'nin Filistin yanlısı dış politikasını uluslararası hukuk ve insani değerler üzerinden değerlendirmiştir. Yine, Erdoğan konuşmasında, Türkiye'nin Libya, Mısır ve Tunus'ta yaşanan halk ayaklanmalarının yanında yer aldığını, Ortadoğu halklarının demokrasi mücadelesini desteklediğini ve baskı rejimleri çağının Ortadoğu bölgesi için sona erdiğini belirtmiştir.

Somali'de yaşanan trajedi ise Erdoğan'ın BM Genel Kurulu'nda yaptığı konuşmada merkezi yeri tutmaktadır. Erdoğan, Somali'de yaşanan açlık ve iç savaşın arkasında sömürgeciliğin kanlı tarihinin olduğunu ve bu sömürgeci anlayışın, artık ülkede takip edeceği önemli bir çıkara sahip olmadığı için Somali halkını kendi kaderine terk ettiğini savunmuştur. Bu bağlamda Başbakan, BM'nin uluslararası güçlerin ve lobilerin uluslararası dengeleri gözeterek birbirleriyle yarıştığı bir arena olmaktan çıkıp uluslararası kamuoyunun insani değerlerini temsil

Başbakan, BM'nin uluslararası güçlerin ve lobilerin uluslararası dengeleri gözeterek birbirleriyle yarıştığı bir arena olmaktan çıkıp uluslararası kamuoyunun insani değerlerini temsil eden bir ideale dönüşmesi gerektiğini anlatmıştır.

eden bir ideale dönüşmesi gerektiğini anlatmıştır. Erdoğan, Türkiye'nin Somali'ye duyduğu ilginin arkasında bu vicdan muhasebesi ve insani bir görev ahlakından başka bir şey olmadığını belirtmiştir.

Yukarıda yaptığımız Türk Dış Politikası analizi açısından hayati olan nokta, 1990'lara kadar Afrika ülkeleriyle neredeyse hiçbir ilişki kurmayan Türkiye'nin, 2000'lerle birlikte yürütmeye başladığı bu yeni çok yönlü ve aktif dış politika anlayışı çerçevesinde, Somali'de yaşanan insanlık krizine birinci elden müdahil olma çabası, bu konuda fedakarlık yapmaktan çekinmemesi ve bu amaçla uluslararası kamuoyunu Somali'deki krizin çözümü konusunda bir özeleştiriyeye çağırmasıdır. Türkiye'nin yaşanan uluslararası krizlere dahil olma isteği ve çabasında, bölgesel bir güç olmanın yanı sıra, insani değerleri ve uluslararası hukuku ön plana koyması gözden kaçırılmaması gereken bir dış politika birleşimidir.

Kaynakça

CASSANELLI, Lee V., **The Shaping of Somali Society: Reconstructing the History of a Pastoral People (1600 – 1900)**, Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1982.

DAVUTOĞLU, Ahmet, **Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu**, Küre Yay., 2005.

GAILEY, Harry A., **History of Africa from 1800 to Present**, New York: Holt, Rinehart and Winston, Inc., 1972.

KAVAS, Ahmet, “Doğu Afrika Sahilinde Osmanlı Hakimiyeti: Kuzey Somali’de Zeyla İskeleyi’nin Konumu”, **İslam Araştırmaları Dergisi**, Sayı: 5, İstanbul: 2001, s: 109 – 134.

KAVAS, Ahmet, **Osmanlı – Afrika İlişkileri**, İstanbul: Tasam Yay., 2006.

LEWIS, Lewis, **Understanding Somalia and Somaliland: Culture, History, Society**, London: Hurst & Company, 2009.

LYONS, Terrence ve Ahmed I. Samatar, **Somalia: State Collapse, Multilateral Intervention, and Strategies for Political Reconstruction**, Washington D.C.: The Brookings Institution, 1995.

MENKHAUS, Ken, “Political Islam in Somalia”, **Middle East Policy**, Sayı: 9, Mart 2002, s: 109 – 123.

ORAN, Baskın (ed.), **Türk Dış Politikası (Cilt I: 1919 – 1980)**, İstanbul: İletişim Yay., 2003.

İnternet Kaynakları

Uluslararası Örgütler:

African Union (AU), <http://www.au.int/en/>

Food and Agricultural Organization of the United Nations (FAO),
<http://www.fao.org/>

Food Security and Nutrition Analysis Unit – Somalia (FSNAU),
<http://www.fsnau.org/>

Joint United Nations Program on HIV/AIDS (UNAIDS), <http://www.unaids.org/en/>

United Nations World Food Program (WFP),
<http://www.wfp.org/>

World Health Organization (WHO), <http://www.who.int/en/>

T.C. Devleti Kamu Kurumları ve Sivil Toplum Örgütleri:

T. C. Başbakanlığı, <http://www.basbakanlik.gov.tr>

T.C. Başbakanlığı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD),
<http://www.afetacil.gov.tr/>

T.C. Dışişleri Bakanlığı, <http://www.mfa.gov.tr>

T.C. Başbakanlık Türk İşbirliği ve Kalkınma Dairesi Başkanlığı (TİKA), <http://www.tika.gov.tr/>

Türk Kızılayı, <http://www.kizilay.org.tr/kurumsal/>

Türkiye İşadamları ve Sanayicileri Konfederasyonu (TUSKON),
www.tuskon.org

Haber ve Bilgi Portalları:

BBC News, <http://www.bbc.co.uk/news/>

Encyclopedia Britannica Online, <http://www.britannica.com/>

Sabah, <http://www.sabah.com.tr/>

Zaman Online, <http://www.zaman.com.tr>

